

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

**DISKUSE O IDEOVÉ ORIENTACI BRATRSKÉ JEDNOTY BAPTISTŮ
V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ**

Tomáš Mašek

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Praha 2016

Poděkovat chci především doc. Janu Horskému za odborné vedení a dr. Lydii Kucové za pomoc s dohledáním pramenů. Bez jejich pomoci by má práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 5. 2016

.....
podpis

Obsah

Úvod.....	4
1. Počátek historie baptistů v Čechách – Období do roku 1918.....	7
2. Baptisté ve svobodné zemi	11
3. Prameny baptistického vyznání a jejich zásady.....	14
5. Postoj Baptistů k veřejnému působení	25
6. Úvahy o baptistické identitě a historii.....	31
7. Postoj k ostatním církvím.....	34
8. Náboženská výchova a vzdělání	37
9. Postoj k prezidentu Masarykovi	40
10. Otázky sociální a misijní	42
Závěr	43
Seznam pramenů a použité literatury.....	46

Úvod

Tato práce se snaží mapovat ideovou orientaci českých baptistů v období mezi dvěma světovými válkami a to na základě studia zveřejněných pramenů z tohoto období. Mezi tehdejšími baptisty bylo několik literárně činných jedinců, jejichž některé publikované práce jsem studoval. Jsou to nejčastěji kratší texty a zabývají se zpravidla formulací baptistických zásad, historie a cílů jejich snažení. Má práce má být rozbořem těchto několika textů a nikoliv syntetickým uchopením problematiky baptistického náhledu na svět v daném období.

Zkoumal jsem specifickou náboženskou kulturu ve specifickém období a držel jsem se přitom Havelkova vymezení tohoto pojmu, které mi pomohlo určit okruh témat, kterým jsem ve své práci věnoval pozornost. Podle něj jsou formy náboženské kultury závislé na třech hlavních faktorech. Tím prvním je, co lidé určité doby (v mém případě šlo o období mezi dvěma světovými válkami) na určitém místě (Čechy) o svém náboženství nebo náboženství vůbec vlastně vědí. Do tohoto okruhu patří témata týkající se výuky náboženství, diskuse o morálních problémech, osvěta, či vnímavost ke kulturně historickým symbolům a rituálům. Dalším faktorem je, co si tito lidé o náboženství, opět ve smyslu jak partikulárním tak obecném, myslí a jak je hodnotí. Sem patří reakce na utváření poměru náboženství a státu a společnosti, rovněž také hodnocení přítomnosti náboženství ve veřejném prostoru, vztah politických a kulturních elit k víře a míra tolerance názorové odlišnosti jiných konfesí. Posledním faktorem je, jak se lidé určité doby a určitého místa s náboženstvím identifikují, jak se řídí jeho hodnotami a principy v nenáboženských situacích každodenního života a jak aktivně se na náboženské stránce života podílejí.¹ Všechna tato témata týkající se vymezení jakékoliv náboženské kultury lze pochopitelně nalézt i u autorů baptistických a jsou to zároveň témata, kterým se primárně věnuje má práce.

O baptistech v období meziválečném lze na úvod říci asi tolik, že jejich vzorem byla prvotní apoštolská církev a sami sebe řadili k radikálním reformačním směrům.² Ovlivnění tímto vnímáním prvotní církve jako jediného správného uspořádání křesťanských sborů, zvolili si život v malých, nehierarchických společenstvech a vymezovali se vůči formulaci pevně stanovených konfesí. Jádrem jejich vyznání bylo však přesto několik neopominutelných zásad, které v práci podrobněji rozeberu. Kromě jejich zásad se budu věnovat i otázce historických pramenů baptistické identity a zdrojům, z kterých tyto zásady vycházejí.

¹ HAVELKA, Miloš. *Víra, kultura a společnost: náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. str. 30-31.

² *Zřízení Bratrské Jednoty Baptistů (Chelčického) v ČSR*, Týniště nad Orlicí, 1930. Čl.1,§. 1.

Baptismus jako forma vyznání na našem území nemá přímý historický protějšek. Vznikl na počátku 17. století a je plodem radikálního anglického kalvinismu, který se později nejšířěji uplatnil ve Spojených státech amerických. Byl to typ zbožnosti realizující se především ve směru praktického křesťanství, který se lišil od německého anabaptismu 16. století. Postupně se vyvíjel a od sekty odtržené světu se stal otevřenou církví. Nacionálně založen nikdy nebyl a spíše se v něm od počátku rozvíjel princip světoobčanství. Mnohé charakteristiky, jako pacifismus, touhu po svobodě svědomí a požadavek žitého náboženství, si z odkazu radikální reformace ponechal, ale podařilo se mu lépe včlenit do struktur moderního světa. Snažil se vyvíjet spolu s vývojem světa profánního a nezuhnul v chiliastickém očekávání. Upozadil mystiku a posílil misiji. Přestože jeho vzorem zůstala prvotní církev, uvědomil si, že Boží království nepadne takřkajíc z nebe, ale že ho budou muset lidé vybudovat vlastními silami.

Na našem území nebylo jejich postavení jisté ani po vyhlášení Tolerančního patentu v roce 1781, ani po prosazení svobody pro protestanty v roce 1861 a dokonce ani po prosazení náboženské svobody ve vzniklém Československu v roce 1918. Po založení republiky se sice přihlásili i k české reformaci, jmenovitě ke staré Jednotě bratrské, ale stále mohli být v českém protestantském prostředí vnímáni jako cizorodý prvek. Jejich postavení nebylo tak samozřejmé, jako pozice Českobratrské církve evangelické, byť s ní sdíleli převážnou část názorů. Otázkou stále bylo, do jaké míry jsou importovanou cizí formou zbožnosti a do jaké míry spontánně navazují na reformaci českou, která se stala v první republice, převládnutím Masarykova náboženského výkladu českých dějin, jejich ohniskem. Čeští baptisté tak museli ukázat, že postoje a zásady, které prosazují, jsou dostatečně univerzální a zároveň mají obdobu v české duchovní historii. Tím, kdo podle nich prosazoval tyto zásady ještě předtím, než vzniklo samotné baptistické hnutí, byl Petr Chelčický. Odkazem k němu učinili výrazný krok k objasnění, na jaký specificky český proud náboženského myšlení a religiozity navazují.

Způsob mého tázání a vyhodnocování byl v této práci do značné míry určen povahou a rozsahem pramenů, se kterými jsem pracoval. Jednalo se o sebeidentifikační texty, některé dokonce normativní povahy, které nesly pro české baptisty nepochybně i kulturotvorný význam, ale nejsou to pochopitelně doklady každodenního života této náboženské komunity. Tato práce si tudíž nečiní nárok postihnout baptistickou komunitu v Čechách v meziválečném období v celé její šíři. Snaží se obsáhnout specifičnost hnutí, vycházející z dostupné sebereprezentace jeho literárně aktivních členů. Studium pramenů jsem chtěl lépe pochopit, jakou pozici zastávali baptisté v náboženské sféře naší země v době, kdy bylo poprvé umožněno svobodně se hlásit k rozličným druhům religiozity. Zajímal mě jejich postoj

k moderní vědě a politice, způsob jejich myšlení a argumentace, jejich formální postoje a stanoviska, a způsoby jakými je chtějí uplatňovat, ale také jejich výklad vlastních dějin a dějin reformace obecně.

Nejprve bylo pochopitelně nutné zaměřit se na dějinnou podmíněnost baptistů a ukázat, jak se dostali na naše území. Dále rozebrat prameny jejich přesvědčení a názorů, ke kterým sami odkazují a nastínit specifický dějinný kontext ve kterém jejich práce vznikaly.

Jak jsem již řekl, má metoda byla vázaná na samotný předmět mého zkoumání. Snažil jsem se proto v obecné rovině mít na paměti Gadamerův popis metody humanitních věd a zásad hermeneutiky, podle které si předmět sám vyžádá jak do něj má badatel proniknout. Problémem ale je, že k textu badatel vždy přistupuje již s nějakým předporozuměním a odhaduje jeho smysl, který se mu až později doobjasňuje. Tento problém hermeneutiky, že totéž poselství předávané textem je pokaždé znovu uchopeno odlišně ve vztahu ke konkrétní dějinné situaci toho, kdo ho přijímá, jsem si snažil při práci uvědomovat. Bylo zkrátka nutné reflektovat, že způsob poznání humanitních věd je vždy historicky podmíněný a nelze se domnívat, že dokážeme text úplně pochopit, že je totožný se svým pisatelem a že ho můžeme jednoduše „přeložit“ do současnosti. Humanitní vědy totiž nezkoumají to co je neměnné mimo člověka, ale to co se mění v člověku.³

Historickou dobu, ve které texty vznikaly, jsem se tedy snažil nevnímat podle dneška, ale z ní samé prostřednictvím kontextu. Nešlo mi o to vysvětlit, jaká je baptistická mentalita obecně, ale o porozumění konkrétní skupině baptistů, v konkrétním časovém období na základě jejich publikovaných textů. Důležité je přitom podle mne zdůraznit právě to, že jsem neusiloval o vysvětlení, nýbrž o porozumění. V mém případě, protože jsem zkoumal náboženskou komunitu, šlo především o porozumění tomu, jak mohou relativní hodnoty určité doby nabýt pro věřícího člověka absolutní dosah a jak to ovlivňuje jeho orientaci ve světě a způsob poznávání sebe sama.

³ GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Praha: Filosofia, 1994.

1. Počátek historie baptistů v Čechách – Období do roku 1918

Téma, které zpracoval například Václav Vojta ve své knize o československých baptistech.⁴ Václav Vojta byl pastor slovenského původu, který sloužil v Minnesotě, městě na severu Spojených států. Podle jeho názoru by baptisté neměli být slepě spojováni s anabaptisty, i když z tohoto hnutí pochopitelně vycházejí. Píše, že duch reformace se dostal do Čech skrze přátelství Karla IV. s Francescem Petrarcou. Humanismus a renesance byly podle něj nezbytným podhoubím pro reformaci.⁵ Čechoslováci podle něj jako první ze slovanských zemí přijali západní kulturu a křesťanství. Během vlády Jiřího z Poděbrad byly Čechy protestantským státem a útočištěm pro mnoho náboženských uprchlíků. Král ale netoleroval tábority a Jednotu bratrskou jako příliš radikální sekty. Jednota následovala odkaz Petra Chelčického, zásadní dějinné postavy pro české baptisty. Hnutí Jednoty bratrské, ač v pozmeněné podobě, přežilo rekatolizaci a baptisté se k jeho odkazu později přihlásili. Tehdejší anabaptisté, považovaní za předchůdce dnešních baptistů, nebyli ani protestanté, ani katolíci. Byl to třetí radikální směr, pod který však nelze zařadit všechny tehdejší křesťanské sekty. Václav Vojta, stejně jako všichni ostatní baptističtí autoři, se silně distancuje od osoby Thomase Müntzera, jelikož to byl podle něj fanatický mystik, který křtil nemluvňata. Za první anabaptisty v Čechách považuje vlastně jednotu bratrskou, jejímž duchovním otcem byl právě Petr Chelčický.⁶ Důležitou postavou byl dle něj také Baltazar Hubmaier, který v Mikulově vedl sektu novokřtěnců zvanou Habáni. Pravdou je, že většina historiků by za první anabaptisty na našem území označila právě tuto německy mluvící komunitu a nikoliv samotnou Jednotu bratrskou. Vojtovi ale nešlo ani tolik o otázku samotného křtu, jako spíše o celkový duchovní odkaz radikální reformace, který na našem území, jako první svébytně české hnutí, prosazovala právě Jednota bratrská. Dává tím také najevo, že postoj baptistů k otázce křtu, jakkoli je pro ně tato otázka v očích ostatních definiční, by neměl být přeceňován.

Křest dospělých jako jeden z hlavních znaků baptistického vyznání ale skutečně pochází od sekt novokřtěneckých, kde se stal běžným, na rozdíl od ostatních forem křesťanského vyznání, kde byl prosazován pouze jednotlivci. Novokřtěnectví bylo herezí a sociálním hnutím vzniklým v 16. století a příkladem moravských novokřtěneckých sborů, který Václav Vojta uvádí, je příkladem sociální integrace tohoto hnutí do jinověreckého prostředí. Z Německa příslým komunitám se totiž podařilo získat podporu od moravské vrchnosti,

⁴ VOJTA, Václav – *Czechoslovak baptists*, Minneapolis, Minnesota, Czechoslovak baptist convention in America and Canada, 1941.

⁵ Tamtéž, str. 19.

⁶ Tamtéž, str. 31.

konkrétně pánů z Lichtenštejna. Důsledkem toho došlo ze strany novokřtěnců ke sžití s novým prostředím, aniž by se anabaptisté museli vzdávat své osobitosti. Období, ve kterém přišli, bylo obdobím konce vlády Jagellonců a nástupu Habsburků, které se vyznačovalo poklesem panovnické moci, kontroverzí mezi stavy a šířením německé reformace. Až s nástupem Ferdinanda I. na trůn začalo docházet k vládní centralizaci a náboženské unifikaci, tedy i perzekucím jinověrců. Novokřtěnci byli ale zručnými řemeslníky i lékaři a z hospodářského hlediska bylo soužití s nimi výhodné. Navíc to byli přesvědčení pacifisté a k jejich tolerování ze stran ostatních věřících přispíval i odkaz české reformace. Češi byli schopni tolerovat konfesijní pluralitu, jelikož o století dříve než v zemích německých se zde od katolické církve odštěpila jiná pojetí víry. Navíc na Moravě převládal právě vliv Jednoty bratrské, prosazující svobodu svědomí a ne vliv utrakvismu, který byl blíže katolictví. Pronásledování kvůli víře tu zkrátka nebylo přípustné a král na tom měl méně příležitosti něco změnit než v Čechách. Když ale po smrti Hubmaiera v roce 1528 přece jen přišly persekuce, novokřtěnci se s Jednotou bratrskou spojit již nemohli, jelikož ta už se v té době příliš vzdálila od svých radikálních počátků.

Novou konsolidaci poměrů, až do definitivního vyhnání novokřtěnců v roce 1622, přineslo hnutí Hutteritské. Jejich výrobní a spotřební komunismus, pevné mravní zásady a organizovanost byly totiž zdrojem hospodářské efektivity a zisku pro hostitelské vrchnosti, která se za ně proto stavěla, jak jen to bylo možné. Novokřtěncství na našem území zanechalo kromě materiálních stop ovšem i odkaz duchovní, jímž bylo jejich pacifistické krédo a to je odkaz baptistům pravděpodobně nejbližší.⁷

Co se týče samotného baptismu, tak vůbec prvním konvertitou na půdě Čech byla slečna Amálie Kejřová. Její příbuzná, jejíž rodina se kdysi během persekucí anabaptistů v šestnáctém a sedmnáctém století uchýlila do Sedmíhradska, jí totiž poskytla během návštěvy v Čechách baptistickou literaturu, která přiměla Amálii k tomu, aby se roku 1874 nechala ve Vídni pokřtít Angličanem Edwardem Millardem, který byl tehdejším předsedou Britské biblické společnosti.⁸ Do Čech se baptismus šířil nejen z východu, ale také z Německa, odkud přišel v roce 1868 jako baptistický misionář do Broumova, reverend Magnus Knappe. Nejdéle se však u nás nakonec zachoval vliv příšivší z Polska. Reverend Knappe, totiž roku 1876 provdal Amálii Kejřovou za Augusta Meereise, který odtamtud přišel a byl to právě on, kdo měl velkou zásluhu na založení prvního baptistického sboru v Čechách v obci Hleďsebe.⁹ Právě tam Václav Cinekr, další konvertita tentokrát původem z Pruska,

⁷ PÁNEK, Jaroslav. *Moravští novokřtěnci*. Český časopis historický, 92/2 1994. str. 242-56.

⁸ Tamtéž, str. 38-39.

⁹ August Meereis se narodil ve městě Dubnu v dnešní Záp. Ukrajině v roce 1847, ale jeho rodina se později

zakoupil velký dům, který sloužil prvním českým baptistům jako modlitebna. Zásahu na vybudování a především pozdějším vedení sboru měl i Jindřich Novotný, který se oženil s jistou Annou Kostomlatskou, blízkou přítelkyní Amálie Kejřové. Původně byl obchodníkem a později navazoval na misionářskou činnost Augusta Meereise. Novotný, kterého Meereis pověřil jako prvního kazatele sboru, se stal vůdčí postavou raného baptistického hnutí v Čechách. Původně byl římským katolíkem. Nejprve studoval na teologickém semináři ve Švýcarsku a poté co se setkal s Meereisem, obdržel stipendium a odešel studovat do Skotského Edinburghu a tento pobyt u něj pomohl vytvořit silnou vazbu na anglo-saské prostředí. Po návratu do Prahy se zapojil do kongregacionalistického hnutí. Brzy se s ním však rozešel. Poté odešel do Polska a tam byl i pokřtěn a stal se baptistou. 25. března 1885 se pak on, Meereis a hrstka ostatních baptistů zformovali v Hled'sebi v první baptistickou církev v Čechách. Stát toto sdružení jako oficiální církev neuznával, ovšem to ani nebylo jejich přáním. Jako zneuznaná svobodná protestantská skupina to měli však těžké. Nesměli společně vlastnit žádný majetek a jejich setkání musela být uzavřená a vlastně probíhat formou jakýchsi tajných ceremonií. Ještě před založením samostatného státu však pořádali československé konference. V jejich úsilí jim pomáhaly především vazby na anglo-saský svět.

Druhorozený syn Jindřicha Novotného, Josef, v roce 1915 na svém pozemku v Praze postavil první pražský sborový dům. Bylo to na Vinohradech na náměstí Jiřího z Poděbrad. Vlastnit však museli baptisté nově zbudovanou modlitebnu pod označením „Společnost proti alkoholu.“¹⁰ Josef Novotný se aktivně účastnil národotvorného procesu a díky svým zásluhám odjel také kázat mezi české legionáře do Ruska. Byl respektován v literárních kruzích a poté, co se stal prvním československým prezidentem svazu baptistů, odjel do Ameriky a přenechal své místo Josefu Tolarovi. Po válce vznikl další pražský sbor na Pankráci a jeho vůdčí postavou se stal Jindřich Procházka, který se aktivně účastnil proběhnuvší války. Od roku 1923 až do roku 1939 na Pankráci působil jako pastor a rovněž byl hlavou pražského baptistického semináře. Po válce také pomáhal budovat nové misijní stanice, ale před druhou světovou válkou odjel do Ameriky. Byl to filosof a pedagog.

Další publikací pojednávající o vzniku baptistické církve na našem území je opět kniha napsaná v Americe a to sice Václavem Hendrichem, který v Kansasu v roce 1929 vydal knihu o vzniku prvního baptistického sboru v Čechách, mapující období let 1869-1909.¹¹ Jeho kniha vychází z osobních zkušeností, jelikož byl formování baptistického hnutí v Čechách

přestěhovala do Ruska. Po vojenské službě v Rakousku se stal kolportérem Biblí. Jako potulný prodejce a misionář se dostal i na území pozdějšího Československa, kde spoluzaložil již zmiňovaný první baptistický sbor.

¹⁰ Tamtéž, str. 50.

¹¹ HENDRICH, V. *Počátek historie baptistů čili u víře pokřtěných křesťanů v Čechách*, Brno, 1929. 1929.

osobně přítomen.

Jak píše, rok 1869 znamenal příjezd prvního „u víry pokřtěného“ křesťana do Čech. Byl jím již zmiňovaný Alois Meereis, který přijel do Čech z ruského Polska na vojnu. Meereisovi rodiče se v roce 1846 odstěhovali do Volyňska v Rusku, ale původem to byli Češi. Meereis působil jako kolportér biblí a evangelista, stal se prvním baptistickým misionářem v Čechách. 25. března 1885 byl v obci Hleďsebe u Veltrus nad Vltavou založen první baptistický sbor. Meereis přesvědčil ke vstupu do sboru pražského kazatele svobodné církve Jindřicha Novotného. Ten se stal duchovní hlavou nově vzniklé církve a později obrátil Antonína Králíčka, který se stal profesorem působícím na americké univerzitě v Chicagu. Meereis poté odjel zpět do Ruského Polska, ale to co tu zasel mezi pár rodin, se postupně rozšířilo. Úplně prvními baptisty byli ale nejspíš čeští němci. Novotný začal vydávat v roce 1890 časopis *Posel pokoje*. Hlavní osobnosti, kterých si baptisté podle Hendricha vážili, byli Hus, Komenský, Luther, Kalvín, Oncken, Spurgeon a Chelčický. Nejvýše stál ale vždy Kristus. Lidští reformátoři pro ně nikdy nebyli tak důležití.

Konverze baptistů ke státem neuznané církvi „u víry pokřtěných křesťanů“ – tedy baptistů, byly vnímány ze stran katolického kněžstva jako obzvlášť podezřelé. Byly jimi vnímány hůře, než například konverze ke Svobodné církvi reformované. Důvodem byla jejich teologie křtu i původ církve v USA. Obecně ale platilo, že duchovní se obávali moderních náboženských komunit, protože jejich nabídka lákala na individuální, vnitřně prožívanou zbožnost.¹² Autor Václav Hendrich diskutoval s jedním katolickým farářem po smrti svého otce o otázce všeobecného kněžství. Jeho argumentem bylo, že učedníci Ježíše kázající evangelium přece také nebyli vzdělaní. Byli to obyčejní rybáři, ale měli moc udělenou od Ježíše a ta trvá pořád. Katolíci podle něj porušují druhé přikázání tím, že tvoří falešné modly, tedy svaté, kteří jsou mrtví a ani neví, že je někdo uctívá. Bůh se navíc podle baptistů nesmí zpodobňovat, a když kněz přísahá věrnost a poslušnost církvi a papeži, pak je odpovědný jenom člověku. Pro faráře bylo však svaté i to, co ustanovila církev, nikoliv pouze to co se píše v Bibli. Baptisté byli zkrátka bráni jako jinověrci. Jejich děti se ale například dobře orientovaly v Bibli, dokonce o mnoho lépe, než děti katolické, a to přinášelo katolíkům rozhořčení. Kniha Václava Hendricha je plná příběhů baptistů o potýkání s okolím. Vyplývá z ní, že i tehdejší evangelíci je vnímali jako sektu.

¹² PAVLÍČEK, Tomáš W., *Konverze na cestě k moderní době*, in: HAVELKA, Miloš. *Víra, kultura a společnost: náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. str. 243.

2. Baptisté ve svobodné zemi

Již v roce 1781 došlo v Rakousku-Uhersku vydáním Tolerančního patentu k osvícenskému přehodnocení státní konfesionalizační strategie, která dosud vedla pouze k oslabení státu. Princip konfesní unitarity přestal sloužit jako konstruktivní prvek loajality vůči monarchii a tak z něj muselo být upuštěno. Tolerance ale pro české evangelíky znamenala pouze možnost přihlášení se k jednomu ze dvou trpěných vyznání, tedy luterství nebo kalvinismu. Ani jeden z těchto evropských proudů religiozity ale nebyl v českých zemích původní a po tak dlouhém období diskontinuity a ilegality, trvajícím zhruba 160 let, bylo pro české nekatolíky velice obtížné, přihlásit se k nějakému oficiálnímu reformačnímu proudu, který beztak zaznamenal od počátku protireformace již značný vývoj. Navíc privilegovanou církví stále zůstávala ta katolická, takže se nedá říci, že by českým evangelíkům bylo umožněno navázat na vlastní tradici a specificky se dále vyvíjet.¹³ Protestantský patent v roce 1861 potom sice formálně zrovnoprávnil evangelické církve s církví katolickou, ale ta byla jakožto vyznání panovníka a většiny obyvatel stejně protěžována.¹⁴

Až po roce 1918 byli tedy čeští protestanté poprvé plně emancipováni. Zdálo se, že společně s národní emancipací založením samostatné republiky, došlo k naplnění Masarykovy představy o náboženském smyslu českých dějin, navazujícím na českobratrství. Hlavní evangelickou reakcí na nové, svobodné podmínky bylo spojení církví reformovaných a luteránů, ke kterému fakticky došlo již v prosinci 1918 vznikem Českobratrské církve evangelické. Nově vzniklá ČCE byla historicky a liberálně orientovanou církví, jejímž členem byl i prezident Masaryk, byť jeho osobní religiozita se ubírala spíše jiným směrem.

Protestantství se stalo významnou součástí státní ideologie a očekávalo se, že tento z dnešního pohledu vlastně jakýsi náboženský nacionalismus, bude mít silný vliv na přestupové hnutí. Nakonec se ovšem jednalo spíše o výstupové hnutí z církve Římskokatolické, byť v evropském kontextu nebývale rozsáhlé. I přesto ale naprostá většina obyvatel zůstala, alespoň formálně katolického vyznání a stát zachoval církevní neutralitu. Masarykův protestantský výklad českých dějin měl znamenat odstup od katolictví zpět k českobratrství, ale nakonec to nebyla jiná konfese, ale obecný pokles zájmu o tradiční církevní religiozitu, který způsobil masivní poválečné opouštění katolické církve. Sekularizačnímu trendu nakonec více odpovídala i nově vzniklá Církev československá (od

¹³ JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Vyd. 1. Praha: Lutherova společnost, 2009. str. 153.

¹⁴ Tamtéž, str. 185.

roku 1971 přidáno přízvisko husitská), ke které se přihlásilo mnohem více vystoupivších katolíků než k ČCE. Byla to církev nacionálně liberální, jež na své členy kladla menší nároky. Teoretický koncept reprotentizace české společnosti tak nedošel k praktickému naplnění. Náboženství budoucnosti chtěla budovat spíše vrstva intelektuálů a běžný věřící projevil náboženskou vlažnost.

Důležitá byla nově především nutnost překlenout rozpor mezi křesťanstvím a kulturou 20. století. Potřeba bylo křesťanství prakticky zaměřené a bez dogmat. K posílení těchto liberálně modernistických proudů přispěla jak světová válka, tak i spojení trůnu a oltáře známé z dob Rakouska-Uherska. K odluce církve od státu ale nakonec nedošlo. Stále byla vyplácena kongrua církvi katolické a řeckokatolické a dotace všem uznaným církvím včetně ČCE. Československo totiž z praktických důvodů zachovalo s Rakouskem-Uherskem i po vzniku samostatného státu právní kontinuitu. To mělo pochopitelně dopad i na uznání malých církví a vyjasnění jejich pozice. Přestože z teologických a eklesiologických důvodů tyto minoritní denominace nestály o státní uznání ani dotace, státní neuznání coby církve, znamenalo pro jejich působení značná omezení. Kromě baptistů se jednalo především o svobodnou reformovanou církev (pozdější Jednotu českobratrskou), adventisty, metodisty a Svědky Jehovovi.

Podle Masaryka měla být česká reformace zdrojem humanity, která se stane příští obroditelkou lidstva. Je sice pravdou, že protestanství bylo ideologicky svázáno s první republikou a vzhledem k jejich absolutnímu počtu v populaci měli protestantské osobnosti relativně velký vliv v mnoha podstatných sférách, ale celé období je rovněž spojením církevní religiozity s nacionalismem. Nacionální pnutí probíhalo například mezi českými a německými evangelíky. Navíc jistě nelze hovořit o tom, že by se v případě českého evangelictví v meziválečném období jednalo o jednotný proud. Samotná ČCE byla ostatně rozpolcena mezi liberálním pojetím Žilkovým a Hromádkovou novoortodoxií.¹⁵

Během první světové války byli všichni bojeschopní muži do padesáti let povoláni do boje a sbory tím byly značně oslabeny. Z tehdejšího národního hnutí a atmosféry budování svobodné republiky mohla do jisté míry celá protestantská komunita těžit. První republika totiž podporovala občanskou a náboženskou svobodu. Panovala v ní atmosféra tolerance a autonomie, která podpořila misijní činnost a kázání. Výzvou však byla nutnost misijní práci lépe a strukturovaně organizovat, efektivněji se vyrovnat s novými možnostmi. V roce 1919 se konala na Slovensku ve Vavrišově první baptistická konference, které se účastnili i delegáti z Německa a Maďarska. Na konferenci bylo přijato první oficiální označení československých baptistů Bratrská jednota Chelčického. Toto jméno vyjadřovalo kontinuitu s

¹⁵ Tamtéž, str. 310-321.

českou reformací a přihlášení se k odkazu a myšlenkám Petra Chelčického, jež byly nejbližší baptistickým zásadám. Do vedení církve se postavili mladí muži. Prezidentem svazu se stal syn zakladatele jednoty Josef Novotný ml., který se aktivně podílel na národotvorném procesu a později odjel do ciziny obnovit vztahy se zahraničními sbory, které byly přerušeny válkou. Jednalo se především o sbory v Anglii a Spojených státech, ale navštívil také legionáře na Sibiři. Byl to pravděpodobně literárně nejčinnější a v literárních kruzích nejvíce respektovaný baptista. Zmiňuje se o něm například Otakar Odložilík ve svých denících.¹⁶

V roce 1920 se konala mezinárodní konference v Londýně, na které se odsouhlasilo poskytnutí finanční pomoci pro sbory na východě od bohatších západních sborů na vzpamatování z válečných ztrát. Bohatší západní sbory těm východním také poskytly misijní pomoc. Další místní konference se konala opět na Slovensku v Klenovci na podzim roku 1920. Na ní byly ustaveny výbory pro zahraniční spolupráci, ekonomiku, literaturu, vzdělání a vydavatelskou činnost. Byly založeny fondy, vyjádřena nutnost lepší organizace výcviku seminaristů, kteří měli být později posíláni na studia do zahraničí, a dokonce se objevil nápad založit v Praze baptistickou univerzitu. Nakonec byl ale založen pouze národní seminář. Ten byl otevřen v roce 1921 a nastoupilo do něj 12 studentů. Jeho ředitelem se stal Jindřich Procházka a jeho činnost byla ukončena až komunistickým režimem v padesátých letech. Na semináři probíhala výuka ve formě čtyřletého programu ve spojení s Husovou teologickou fakultou. Studijní program zdůrazňoval celostní osobnostní rozvoj a poskytoval studentům základní rozhled v humanitních i přírodních vědách. Rovněž kladl důraz na výuku sociální a pastorační práce. Zapojení do sociálních otázek bylo baptisty vnímáno jako nutné. Založili proto například sirotčinec v Podhořanech u Rovnova. Tato činnost byla financována především baptisty ze zahraničí. Bezprostředně po válce také vzrostl počet nedělních škol. Náboženskou výchovou se zabýval již zmiňovaný Jindřich Procházka, který často zdůrazňoval důležitost její úlohy v kultivaci budoucích generací. Procházka byl pedagog a filosof, který se aktivně zúčastnil světové války a po jejím skončení pomáhal zakládat nové misijní stanice. Po založení jednoty působil jako kazatel ve sboru na Pankráci od roku 1923 až do roku 1939, kdy odešel do Ameriky. Je autorem důležité publikace o náboženské výuce a rovněž se věnoval historii baptismu a velkým postavám baptismu nejen v Čechách.¹⁷

S nástupem svobody se objevila také větší možnost vydávat kvalitní literaturu.

¹⁶ ODLOŽILÍK, Otakar a Milada SEKYRKOVÁ. *Deníky z let 1924-1948*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2003. str. 100, 366. Tento typ editovaného pramene zmiňuji jako sondu do tehdejších kulturně náboženských kruhů. Přestože zmínky o Novotném mohou být v Odložilíkových denících vnímány jako relativně nahodilé, mají podle mě relevantní výpovědní hodnotu.

¹⁷ PROCHÁZKA, J. *Základy náboženské výchovy*, Praha: Kalich, 1927., *Obrazy z dějin baptistů*, Praha: Svaz ml. Čsl. Baptistů, 1938.

Nejprve vyšel zpěvník, poté začaly vycházet časopisy a periodika.¹⁸ Baptisté také přispívali do mezidenominačních periodik, psali traktáty, pamflety i knihy, přičemž zvláštní důraz kladli vždy na téma baptistické identity a specifčnosti. V době po vzniku republiky se snažili, v tehdejší životabujné protestantské atmosféře, skrze publikační činnost konsolidovat svoji pozici. Má práce si klade za cíl postihnout právě tuto snahu, prostřednictvím studia a analýzy některých dostupných písemných pramenů z té doby.

V oblasti misie a rozrůstání členské základny bylo z hlediska baptistů nejpozitivnější období dvacátých let. Pomohla jim zesílená liberalizace a sekularizace a především také masový odklon od katolictví. Poprvé v historii měl skutečně každý garantované právo na svobodu svědomí a vyznání. Stát sice uznal baptistickou jednotu jako církev pouze na Slovensku,¹⁹ ovšem je otázkou, zda vzhledem ke svým zásadám baptisté o něco takového vůbec stáli. Jisté ovšem je, že jejich legální pozici to příliš nevyjasnilo. Ve třicátých letech potom přišla rána v podobě světové ekonomické krize a s ní i snížení toku peněz ze zahraničí, chudoba duchovních a logický pokles vydavatelské činnosti.

3. Prameny baptistického vyznání a jejich zásady

Na úvod je třeba říci, že diferenciaci protestantských prvků z tradičního rámce zbožnosti v raném novověku probíhala nejprve v oblasti věrouky a teprve postupem času pronikala hlouběji do sfér tehdejšího kulturně-spoločenského diskurzu a měla na něj dalekosáhlý vliv. Výlučné zaměření na Písmo, které lze označit za společný prvek všech reformačních hnutí, bylo nakonec ústředním pramenem nejen reformace učení a víry, ale především také života, jelikož to byla právě Bible, která poskytla reformátorům mravně morální měřítko jejich konání. Písmo mělo být studováno a vykládáno individuálně, mělo se stát jediným prostředníkem mezi Bohem a věřícím křesťanem. Reformátoři Písmo začali chápat spirituálně a ne doslovně a tím byla narušena platnost svátostí. Jejich redukce znamenala „zduchovnění“ víry a byla prvním krokem k procesu odkouzlení a sekularizace světa.²⁰

Kdybychom chtěli baptisty přesně citovat, nejspíše bychom museli říci, že jediným pramenem jejich vyznání a zásad je Nový zákon, který obsahuje poselství Ježíše Krista. Kolem tohoto základního kamene své víry však nechtějí budovat žádný chrám sestávající

¹⁸ Od roku 1892 vycházel *Posel pokoje*, od r. 1912 navázal *Chelčický*, na Slovensku *Rozséváč* od r. 1914.

¹⁹ V Čechách byli oficiálně vedeni jako charitativní organizace.

²⁰ VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*. III. Praha: Argo, 1999. str. 43.

z dogmat, věroučných pouček, víry v autoritu rozhodnutí koncilů, ve svaté muže a ženy, které je třeba uctívat, či ve spásnost církevních rituálů a to včetně křtu. V případě baptistů je tento základní kámen spíše jakýsi osamělý menhir, který v sobě nese podle nich jedinou skutečnou a pravdivou zvěst křesťanství, kterou chtějí následovat a tou jsou slova Ježíše Krista promlouvající z Písma. Vše ostatní je pro ně zbytečné. Ostatní věřící, kterým zpravidla neleží na srdci pouze evangelijní zvěst, ale neoznačují za kacíře a modláře, naopak se jim silně přičí jakákoliv netolerance, jelikož sami zažili v dějinách mnohé pronásledování ze stran zavedených církví a to včetně těch protestantských. Přesto alespoň v období, které jsem sledoval, je u nich jasně patrná výrazná animosita vůči katolické církvi a spiritistickým hnutím.²¹

Baptisté jsou tedy ve své podstatě nekonesijní církví. Jejich předchůdci, ke kterým se sami hlásili, byli ostatně novokřtenci, podle Dülmena nejvýznamnější skupina náboženských disidentů raného novověku.²² Novokřtenci také tvořili v první fázi jádro radikální složky německé reformace.²³ Předchůdci českých baptistů byli novokřtenci, kteří se roku 1622 vystěhovali z Moravy a Čech do Uher a Sedmíhradska.

Těžko lze hovořit o novokřtencích jako o uceleném hnutí, ovšem několik společných prvků tato zprvu nesourodá hnutí, s různým zázemím a zkušenostmi, spojovalo. Novokřtenci byli zklamáni z toho, jak rychle vyústila reformace ve vrchnostenské církevní reformy a také z toho, že neúspěch selské války zhatil reformu sociální. Byli první reformační skupinou, která prosazovala zcela svobodné náboženské sebeurčení jednotlivce a důrazně usilovali o očištění církve od všech pověrečných a hierarchických prvků. Jejich cílem bylo radikální uskutečňování křesťanského života následováním příkladu Ježíše Krista, tedy na bázi bratrské lásky. Bylo to rovnostářské a demokratické hnutí, které vcelku přesně vyjadřovalo požadavky prostých poddaných z městské společnosti. Zesvětštění církve bylo podle nich příčinou všeho zla. Bylo to sice pacifistické hnutí, které odmítalo používat násilí k prosazení duchovních zájmů, ale přesto ohrožovalo tehdejší feudálně stavovskou společnost a bylo proto silně pronásledováno.

V procesu konfesionalizace, který následoval po konsolidaci prvotních reformačních bouří, bylo později třeba formulovat jasné vyznání víry, které vždy vycházelo z výkladu

²¹ Je ovšem pravdou, že například o postavě Jiddu Krišnamurtiho, filosofa který vzešel z řad eklektického hnutí teosofické společnosti a byl tímto jednoznačně esoterickým hnutím prohlášen za mesiáše, referují v revui Chelčický z července roku 1926 s respektem a bez přílišného sarkasmu. Rovněž o Svobodných zednářích se díky jejich protiklerikální orientaci, v Chelčickém z února 1927, vyjadřují téměř pochvalně. Obecně se tedy dají označit za otevřené všem myšlenkám, které nějak korelují s jejich vnímáním světa a zbožnosti, která je orientovaná na praktickou a racionální morálku.

²² DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. -18. století)*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. str. 100-110.

²³ MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo, 2001. s. 350

evangelijní zvěsti zpravidla nějakým učeným teologem. To nesouznělo s požadavkem individuálního a laického výkladu písma, který zastávali novokřtění. Přiznání se k tomu „pravému“ učení se ovšem stalo jedním ze základů moderního státu a tím došlo k tomu, co anabaptisté vnímali jako největší zlo, a sice rozhodování vrchnosti o víře svých poddaných. Jelikož byli ale v menšině, která proti něčemu takovému protestovala, ostatní se vůči nim vymezili jako k herezi. Pevně stanovené konfese ovšem znamenaly netoleranci, přílišnou rigiditu a nakonec i válku a nesváry, nehledě na to, že sami reformátoři se ve své dogmatice natolik intelektualizovali, že se vlastně navrátili k jimi původně kritizované scholastice.

Současně ale reformace nastoupila cestu k procesu individualizace. Došlo k proměně ideálu křesťanského člověka. Již to nebyl středověký mnich žijící kontemplativně na kraji společnosti, ale aktivní asketický křesťan, stavící se vědomě čelem ke světu, překonávaje jeho svody a reformující ho. Byl to angažovaný puritán.²⁴ To, že ovšem přinesla doba po reformaci místo deklarovaného a očekávaného zkřesťanštění života spíše jeho zcírkevnění, novokřtění nesli těžce.

Baptisté se také hlásí k české reformaci, která spoluvytváří jejich identitu společně s vlivy anglosaskými. Konkrétně navazují na radikální proud české reformace, tedy její levé křídlo lidové a nábožensky individualistické. Pravdou je, že na našem území neexistovala ideová jednota mezi odpůrci katolictví i kališnictví, ale baptisté se hlásí k odkazu Jednoty bratrské, jejíž počátek je spojen s myšlenkami Petra Chelčického. Byl to odpůrce násilí a státní moci a jeho pacifismus během křížáckých válek v 15. století rezonoval především mezi chudým poddaným obyvatelstvem. Jednota přišla s novou církevní organizací, založenou po vzoru valdenských a táboritů. S novou eklesiologickou koncepcí souvisel i nový název pro soubor věřících, tedy sbor, a také termín jednota, který označoval zvláštní samostatný druh sboru,²⁵ kde působili laičtí duchovní, kteří byli kazatelé, šířitelé slova božího a vzdělavatelé.

Jednota bratrská byla univerzalistické hnutí, které udržovala pravidelné styky s valdenskými a zdůrazňovala sjednocení všech křesťanů pod společný prapor. Nebyla nijak nacionálně založená. Jednota vlastně hledala po celém světě církve, která by se řídila přísně apoštolskými principy. Sice se řídila zásadami praktického evangelismu, ale vytvářela si kolem sebe také aureolu jedinečnosti a výlučnosti. Zřekla se totiž světa a to implikovalo i jisté pohrdání těmi, kteří tak neučinili. Jednota byla za své moralizování a přísnost kritizována a později také došlo k revizi jejího postoje ke světské moci a vezdejšímu světu vůbec, a to sice když do ní začali pronikat zámožnější vrstvy. Centrem úsilí o spásu se stala víra a vše ostatní

²⁴ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. -18. století)*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2006. str. 121.

²⁵ Důležité je poznamenat, že slovo jednota znamenalo ve staročeštině také osamocení, samotu.

bylo podružné. Tato změna byla umožněna Lukášem Pražským, který od sebe oddělil věci podstatné (boží milost, Kristus, víra, naděje, láska) od věcí služebných (Písmo, svátosti, církev) a případných (řády, obřady). Připustil také křest malých dětí, s tím že musí být v pozdějším věku potvrzen, přestože jednota až do roku 1478 pedobaptismus odmítala. V té době se od jednoty oddělila Malá stránka, která chtěla setrvat na původních principech a odkazu zakladatele Jednoty bratra Řehoře, ale ukázalo se, že vybudovat církev bez přispění měšťanů a šlechticů nebude možné.

Jednota bratrská se každopádně vymezovala vůči jiným proudům křesťanství svou mravní přísností, okázalou poníženou skromností a kultem vzdělanosti, který pro ni ovšem rozhodně nebyl charakteristický od počátku. Byla to církev perzekuovaná, ale našla se i vrchnost chránící její zásady.²⁶

Ve Zřízení Bratrské Jednoty Baptistů (Chelčického) v ČSR z roku 1930 se v článku 1. „Všeobecná zásadní ustanovení“ říká, že baptisté jsou si vědomi svého poslání v národě Husově a navazují na radikální reformaci Chelčického a staré Jednoty bratrské. Tyto prvky však vědomě doplňují zásadním učením baptismu, jenž jako jediný protestantský směr domyslel do úplnosti zásady a důsledky evropských reforemací tím, že na prvním místě vždy zdůrazňuje požadavek naprosté osobní svobody jedince v poměru k Bohu. Tuto svobodu nesmí omezovat žádná světská ani duchovní moc. Zdrojem jejich učení je Nový zákon a odkaz Ježíše Krista v něm obsažený. Jejich krédem je život v Kristu, který je jedinou oprávněnou hlavou jejich církve.²⁷

V tomto prohlášení se také výslovně píše, že jednotlivé sbory jsou považovány za samostatné náboženské obce. Celá jednota byla sice rozdělena do jednotlivých žup a sborů, každá tato organizační jednotka byla ale zcela samosprávná. Každý sbor musel tedy sám a z vlastních prostředků vydržovat kazatele, opatrovat modlitebnu a vůbec samostatně fungovat a podnikat, aby se uživil. Členem se mohl stát každý, kdo se nechal pokřtít a všichni členové společně rozhodovali o sborových záležitostech. Navenek sbor reprezentovalo staršovstvo. Jako své úkoly jednota chápala šíření biblické literatury, výchovu kazatelů, misii, zakládání a vedení nedělních škol a skupin mládeže. Nejvyšším rozhodovacím orgánem byly výroční konference. Byla to poměrně jednoduchá, avšak demokratická organizační struktura, lišící se od presbyterně synodní struktury Českobratrské církve evangelické především samosprávností sborů na všech úrovních. Jednota nebyla řízena jedním nadřazeným správním orgánem.

²⁶ MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo, 2001 s. 286-337.

²⁷ *Zřízení Bratrské Jednoty Baptistů (Chelčického) v ČSR*, Týniště nad Orlicí, 1930. Čl. 1

Pro baptisty, stejně jako pro většinu radikálních²⁸ reformačních směrů, hraje důležitou roli ve vývoji dějin křesťanstva okamžik postátnění křesťanství, za nějž bývá označována tzv. Konstantinova donace z roku 313 n. l. Ve výkladu prof. Králíčka v přednášce vyslovené v Brně r. 1929, která nesla název *Vznik a zásady Baptistů*²⁹, je řečeno, že křesťanství bylo tehdy jedinou všeobecnou církví se sbory po celé Římské říši a zároveň také jedinou masovou dobrovolnou organizací tehdejší doby. Až ve spojení se státem, když jí bylo umožněno užívat jeho moc, se jí podařilo přemoci pohanství. Musela se však podřídit jeho zájmům, stát se zcela univerzální a otevřít své brány všem a přestat s výběrem členstva. Stala se národní, světskou církví, jíž byl každý členem, ale jen málokdo skutečně věřil jejímu učení a žil podle jejích zásad. Králíček se táže, proč bylo toto rozředění nutné. Aby byli všichni za každou cenu, byť jen povrchně, členy církve? Již tehdy se pochopitelně vytvořila opozice. Křesťanská hnutí, jež vedla své členy k apoštolskému způsobu života, byla však tvrdě potlačovaná zestátnělou církví.³⁰

Později došlo k rozdělení na církve západní a východní. Na západě vznikla řada nápravných hnutí: Valdenští, Albigenští, Bogomilové, Wiklifisté a Husité, jež byla Papežem potlačována. Byla to hnutí veskrze laická, antiklerikální a lidová, jejichž hlavním cílem byl život dle evangelia. Husitům se za pomoci meče podařilo uhájít svou náboženskou svobodu, ale vzestup těchto hnutí znamenal pouze předzvěst a nezbytné podhoubí pro pozdější daleko podstatnější změny reformační. Během reformace se některé národy postupně odtrhovaly od římskokatolické církve, ovšem ani ona neznamenal ještě návrat k původnímu křesťanství. Ten představoval podle Králíčka až vznik nových hnutí novokřtěnců, menonitů, hugenotů, nonkonformistů a baptistů. Zakladatelem baptistů byl John Smyth, který roku 1607 utekl před útlakem anglikánského krále Jakuba I. do svobodomyšlného Holandska.³¹

Za své předchůdce baptisté považují všechna hnutí, která se nějak pokoušela navrátit k prvotnímu křesťanství. Důležitá pro ně byla především témata vztahu církve ke světské moci, křtu nemluvnat, svobodného studia písma a láska k bližnímu související s jejich pacifismem. Pokud nějaké hnutí v historii prosazovalo alespoň některé tyto požadavky, baptisté se k jejich odkazu rádi hlásí, ale neidentifikují se s nimi a nehledají kontinuitu mezi nimi a vlastním přesvědčením za každou cenu. Vidí jejich působení jako inspiraci, která napomohla vzniku jejich církve. Baptisté jsou sice individualisté, ale zakládají si na tom, že je při sobě drží vnitřní síla jejich zásad a nikoli nějaká vnucená a vnější kontrola. Hlavní baptistické zásady se podle Králíčka dají rozdělit do čtyř kategorií na náboženské, církevní,

²⁸ Radikálních ve smyslu teologicko, pacifistickém, spíše než sociálně, politickém.

²⁹ KRÁLÍČEK, V. *Vznik a zásady baptistů*, Brno- Svaz ml. Čsl. Baptistů, 1929.

³⁰ Tamtéž, str. 6-8.

³¹ Tamtéž, str. 8-9.

politické a sociální.³²

V náboženských zásadách baptistů podle Králíčka je řečeno, že Boží království není skryto v záhrobí, tedy v nějakém životě po životě, ani v církevní instituci, nýbrž v novém vnitřním stavu člověka a celé lidské společnosti. Tento nový vnitřní stav implikuje myšlenku ospravedlnění z probuzení hříšníka a nikoliv z pouhé milosti. Z této fundamentální iniciační události potom vyplývala nová aktivita. Zde jsou patrné vlivy pietismu, ovšem důraz na reformu celospolečenskou koresponduje se Zwingliho pojetím reformace, u Králíčka se totiž objevuje myšlenka zkřesťanštění společnosti a posvěcování života. Písmo svaté má být podle něho základem všech světských zákoníků. První důsledný pokus o sakralizaci života provedli již novokřtění, kteří uspořádali svůj život podle slova božího, jež se jim stalo jediným závazným zákonem. Ti žili ovšem v izolaci mimo světskou společnost. Podle Králíčka však nemá cenu pasivně v ústraní očekávat konec vlastního života či lidských dějin jako takových. Změnu přinese pouze naše aktivita. V tomto názoru se setkává právě spíše se Zwingliho švýcarskou reformací, která se také snažila nastolit ideální uspořádání dle evangelia již na tomto světě. Každý křesťan měl podle nich povinnost podřídit se křesťanským normám, ale také měl sám šířit evangelium aktivním vstupem do světské společnosti, kterou se měl snažit křesťansky přeformovat.³³

I Králíček tvrdí, že jen skrze vytrvalou misijní činnost může být nastoleno Boží království. Je na každém z nás, abychom se zasloužili o lepší svět a to nejen pro sebe, ale také pro všechny ostatní. Svatost tedy v případě baptistů neleží na ústavu, ale závisí na činné a subjektivní svatosti jednotlivých osob, což je ostatně jeden z parametrů, podle kterého by například Troeltsch nejspíš zařadil baptisty mezi sekty.³⁴ Zároveň Králíček svým královstvím Božím předjímá jakousi ideální, utopickou společnost, která tím, že v sobě každý nalezne sílu k duchovní obrodě, zakončí dějiny. Jeho přístupem je tedy jakási pozitivní či utopická eschatologie dějin, která je sice u křesťanských myslitelů zcela běžná, v jeho případě ale klade zodpovědnost za osud světa pouze na bedra jednotlivců. Nevidí společnost jako něco jiného než soubor jednotlivců, kteří ji tvoří, a jeho požadavkem je nesobeckost vůči druhým. Sledování vlastní spásy a vlastního zisku nepřinese podle něj nic dobrého.

Změnit svou mysl ale neznamená pouhé poznání vlastního hříchu a lítost nad ním. Musí nastat i ona pozitivní změna k lepšímu, tedy odvrát od hněvu k lásce. Tělesná mysl člověka se musí změnit v mysl duchovní. Právě pokání podle baptistů tedy obsahuje jak negativní fázi potlačení hříchu, tak pozitivní fázi obratu ke ctnosti. Nestačí pouze litovat

³² Tamtéž, str. 10-21.

³³ VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*. III. Praha: Argo, 1999. str. 54.

³⁴ TROELTSCH, E. *Z dějin Evropského ducha*, Praha, Historický klub 1934.

vlastního počínání a vyzpovídat se, či nějak odčinit své chování jako je tomu u katolíků. Nejprve musí nastat změna ve smýšlení a s tou potom automaticky souvisí poznání vlastních hříchů a právě toto poznání je pro baptisty skutečnou spásou, ne nějaká magická pasivní spása prostřednictvím svátostí. Teprve po změně myslí následuje odpuštění. Právě tuto změnu má symbolizovat křest. Sám o sobě ovšem spasitelným prostředkem není.

V církevních zásadách baptistů se zdůrazňuje dobrovolnost členství a s tím související zákaz křtu nemluvnat. Křest sám o sobě nemění špatného člověka v dobrého, je to pouze symbol osobního rozhodnutí jednat v příštím životě spravedlivě. Z tradičních křesťanských obřadů je kromě křtu kladen u baptistů důraz pouze na společnou Večeři páně jakožto službu lásky. Důležitá je rovněž samostatnost každého společenství víry a jeho ne hierarchické uspořádání. Pluralita a nezávislost jednotlivých sborů však nesmí bránit jejich vzájemné spolupráci. Baptisté jsou přesvědčeni, že klerikální organizace a struktura vedla k zesvětštění církve, jejímu úpadku a odklonu od původní zvěsti.

Baptisté uznávají význam politiky a zajímají se o ni. Jejich hlavním cílem je prosazování svobody svědomí, díky níž má každý právo na vlastní názor a postoj bez persekuce. I nevěřící mají být tolerováni. Je věcí každého člověka, čemu věří a není třeba ho kvůli tomu soudit. Každé náboženství má mít právo se organizovat, sloužit své obřady a šířit své zásady. Církev nemá zasahovat do věcí státu a stát do věcí církve. Baptisté mají být jako náboženská organizace odděleni od politiky, avšak jednotliví členové se v ní angažovat můžou, ba by dokonce měli. V tomto směru požívají úplnou svobodu a aktivní občanský život je například u baptistů v USA dokonce velmi častý. Občanství a členství v církvi jsou pro baptisty dvě zvláštní sféry lidského života, přičemž ta osobní a náboženská má mít jednostranný vliv na tu veřejnou a občanskou.

Co se týče sféry sociální, baptisté věří, pokud začneme poněkud teologicko kosmologicky, že ať už Vesmír vznikl a vyvíjel se jakoukoli cestou, Bůh je jeho prvotní příčinnou a Ježíš byl člověk jako každý jiný, který si uvědomil Boží otcovství a jednal podle toho. Plnil Boží vůli ne z bázně, ale z lásky a stalo se to pro něj pramenem radosti a mravní síly. Pro řešení otázky sociální je nutné uvědomit si toto Boží otcovství a naše synovství, které nás přivede k uvědomění si vzájemného bratrství. Toto uvědomění by podle Králíčka vyřešilo společenské, hospodářské i občanské problémy mezi národy. Baptisté přijali za své heslo Velké Francouzské revoluce volnost, rovnost, bratrství, ovšem nejdůležitější je právě to bratrství.³⁵

Takové jsou tedy vývody profesora Václava Králíčka, který stručně shrnul baptistické kořeny a jejich nejvýznamnější zásady. Jeho přednáška, která vyšla i v tištěné podobě je

³⁵ Tamtéž, str. 21.

vlastně jakýmsi rozvinutím formálního Zřízení BJCH z roku 1930 a vzhledem k tomu, že vyšla téměř rok před ním, snad sloužila i jako inspirační zdroj pro tento deklarativní text.

Hlavní zásady baptistů shrnuje ve svém díle *Obrazy z dějin baptistů z roku 1938* také dr. Jindřich Procházka.³⁶ První zásadou je pro něj dobrovolnost. Členství ve sboru není formální a dědičné. Tato zásada se slučuje s baptistickým požadavkem na svobodu vyznání. Další důležitou zásadou je odluka církve od státu. Procházka sice zdůrazňuje, že je povinností baptistů pomáhat státu v těch oblastech, kde má stát zákonné právo takovou pomoc vyžadovat, avšak stát nesmí nijak zasahovat do výlučně duchovních záležitostí církve, jako je například rozhodování o kvalifikaci kazatelů nebo podmínky členství v církvi. Stát musí církvi dovolit vlastnit svůj majetek, zvláště pokud si od něj jako baptisté nic nebere. S tím měli právě baptisté jako neuznaná církev problém.

Sám sbor by měl být podle Procházky veden demokraticky a bez formální hierarchie. Celá Jednota stojí na kongregačním uspořádání, ve kterém by laik měl mít stejné slovo jako vystudovaný kazatel. Rozhodně by baptisté nepřijali myšlenku, že kazatele či faráře do sboru dosazuje nějaký vyšší správní orgán jednoty. Toto rozhodnutí by mělo ležet čistě na členech každého sboru. Každý sbor by také měl spravovat svůj vlastní majetek podle svého uvážení a to se týká i darů přijatých od Jednoty jako celku. Ta sice může rozdělovat libovolné obnosy mezi jednotlivé sbory, nemá však právo rozhodovat o tom, jak s těmito prostředky jednotlivé sbory naloží.

Procházka prokazuje příklon k toleranci, ale zároveň i jistou sveřepost, když píše, že baptisté se nedomnívají, že vlastní monopol na správný výklad světa, ale své zásady mají v úmyslu prosazovat tak dlouho, dokud se nestanou obecně přijímanými pravidly. Jejich pojetí dějin je, jak už bylo naznačeno eschatologické, tedy směřující ke konečnému cíli a přiči se jim dogmatické nebo politické usměrňování jejich věrouky. Jejich zásady jsou pro ně zákony, kterými se dobrovolně a trvale řídí, jimž se v nejlepším slova smyslu podřizují. Zvěst evangelia se podle nich týká všech aspektů života, nikoliv pouze víry jako je tomu například v luterství. Nechávací se jimi vést, jako vyššími principy. Jejich zásady jsou podle nich odvozeny pouze z jediného pramene a to sice ze zjevené Boží pravdy v Novém zákoně. Nejsou to podle nich zásady vymyšlené lidmi, jako je tomu v církvi katolické a ještě výrazněji v církvi pravoslavné, kde rozhodnutí koncilů konkurují autoritě svatého Písma. Svě zásady právě proto hájí tak urputně, jelikož jsou přesvědčeni, že pochází z nějakého posvátného prvotního fondu. Zvláštní je u nich tedy snaha tyto zásady uchovat jako neměnné, při současném souhlasu s vývojem světského světa. Vývoj jako takový podle nich není špatný, pokud probíhá při současném uchování křesťanské morálky v původní podobě. Otázka zda to

³⁶ PROCHÁZKA, J. *Obrazy z dějin Baptistů*, Praha: Svaz ml. čl. Baptistů, 1938.

nebyl právě určitý druh pozměněné křesťanské morálky, která pomohla urychlit současný profánní vývoj, jako je tomu u Webera, se v jejich úvahách ale nevyskytuje. Co se týče vývoje, mají větší sklon vnímat sféry sakrální a profánní odděleně, přičemž vývoj ve sféře sakrální hodnotí od určitého bodu jako negativní. Tím bodem je postátnění církve, kdy se podle jejich výkladu tyto dvě sféry setkaly a v tom spatřují kořen zla a korupce původně čistého posvátna. Neblahým vrcholem takto pojímané církevní tradice je potom prohlášení papeže za neomylného.³⁷

Ano, Procházka přiznává, že Kristus žil v době apoštolské před dvěma tisíci lety a dnes už lidé řeší zcela jiné problémy, ale právě proto má mít každý právo na vlastní interpretaci evangelia na základě osobního studia a výkladu Bible. Věří, že zvěst je stále aktuální a natolik univerzálně platná, že každý, kdo se s ní seznámí a uspořádá podle ní své jednání, pozná, že je nejlepším základem pro mezilidské soužití. Stalo se ale to, že církve a to i ty protestantské, poskytly svým členům vedení prostřednictvím formulování katechismů. Už to brání úplné svobodě svědomí. Procházka je přesvědčen, že články víry se nedají vyjádřit s konečnou platností a úplně nejhorší je, když do takového vyjadřování vstupuje světská moc. Jak naznačuje, ani samotní reformátoři nebyli v tomto bodě zcela důslední. Luther nechal vladaře upravit si poměry podle své vlastní vůle dle zásady „Cuius regio, eius religio!“ (česky Čí země, toho víra) a navíc souhlasil s pronásledováním židů. Zwingli zase souhlasil s popravou anabaptistů a Kalvín nechal ve známé kauze upálit Serveta, jenž byl vášnivým racionalistou a prosazovatelem náboženské svobody. Svobodu svědomí vybojovaly podle Procházkovy spíše mimocírkevní kulturní vlivy a drobné skupiny biblických křesťanů.³⁸

Významná je pro baptisty také zásada všeobecného kněžství. Nezakládají si na žádných vnějších formách uctívání, pouze na těch duchovních a potřeba kněze jako prostředníka mezi věřícím a Bohem jim je vzdálená. Neužívají dokonce ani označení farář, ale raději používají výraz kazatel. To podle nich nejlépe vyjadřuje funkci, jakou má duchovní mít. Pomáhat ostatním s výkladem a pochopením Písma. Poučeně je seznamovat nejen s textem, ale také kontextem evangelia. Má to být šířitel zvěsti, který ale nepřesvědčuje ostatní na základě autority získané od nějaké lidské instituce, ale pouze na základě autority Písma samotného.

Obřady sami o sobě pro ně nejsou spásné. Ani samotný křest není pro spásu člověka nutný. Věřit něčemu takovému, rovná se pohanské víře v magii. V obřadech jde pouze o symbolickou připomínku, o veřejné přihlášení se k víře v evangelium a závazku jej šířit skrze příkladné vedení vlastního života. Sami baptisté vlastně ani nekladou na obřad křtu takový

³⁷ Jak to bylo vyhlášeno na prvním Vatikánském koncilu roku 1870.

³⁸ Tamtéž, str. 11.

důraz, jak by se dalo usuzovat z jejich pojmenování. Myslet si něco takového je značný omyl. Důležitý je pro ně vnitřní duchovní obrat a obřad křtu, chápou pouze jako jeho vnější potvrzení. Svobodné přihlášení se k vlastní volbě. Co se týče zatížení člověka prvotním hříchem, ten nevnímá Procházka jako dědičný a proto se mu jeví křtění nemluvnat jako bezpředmětné konání. Právě narozené děti jsou totiž bez hříchu a není jim co odpouštět. Navíc křest nemluvnat se podle něj neopírá o Písmo.³⁹

Misie je pro Procházku křesťanskou povinností a jako nejúspěšnější apoštol se mu proto jeví Pavel z Tarsu. Samotnou víru pojímá jako individuální záležitost, která ale není úplná, pokud není věřící zároveň součástí širšího společenství věřících. Nejdůležitější je podle něj držet se zásad a prostoty prvotní církve. Katolickou zbožnost viní ze zprostředkovávání boží milosti a zesvětštění církve. Jak podotýká, protesty proti těmto tendencím se objevovaly v dějinách vždy. Petr z Bruys⁴⁰ zamítal svátosti a to dokonce i uctívání křížifixu. Arnold z Brescie si přál, aby se církev zřekla majetku a vrátila se k apoštolské chudobě. Tyto a další rané hlasatele zkaženosti poměrů v církvi však umlčel roku 1215 čtvrtý Lateránský koncil, na němž byla prosazena tehdejší papežem Inocencem III. přísná protikacířská opatření.

Česká reformace podle Procházka výkladu bojovala nejen za čistotu církve, ale rovněž za sociální ideály a jakkoli se to zdá z dnešního pohledu předčasné i za svobodu národní. Od 16. století začala i na našem území působit sekta Novokřtěnců. Novokřtěnci nebo také anabaptisté byli náboženskou skupinou, která vyžadovala pouze minimální toleranci a uznání ze strany světské moci a Procházka je zcela oprávněně považuje za předchůdce baptistů. Novokřtěnci, stejně jako později baptisté, chápali evangelium jako čistě duchovní poselství a v oddělení světské moci a církve se ve své době dostali nejdále.⁴¹ Absolutně individuálního vztahu k Bohu, který prosazovali, se dalo docílit pouze křtem dospělých, tedy vědomím vyznání víry, oproti nucené společensko-církevní integraci. Tento požadavek je však z většinové tehdejší společnosti vyděloval.

Procházka se ale distancuje od postavy Thomase Müntzera, kterého považuje za fanatika a mystika, jenž schvaloval křest nemluvnat. Kromě otázky křtu hraje v odmítnutí této dějinné postavy u Procházky svou roli rovněž jeho specificky baptistický pacifismus. Švýcarské anabaptisty označuje za velmi zbožné a přísné, ale německý anabaptismus byl podle něj poznamenán bouřlivými sociálními poměry a utrpením selského stavu.⁴² Připomíná

³⁹ Tamtéž, str. 16-19.

⁴⁰ Francouzský náboženský učitel považovaný za heretika, jenž působil na počátku 12. století. Kritizoval křest nemluvnat, polemizoval s doktrínou o transsubstanciaci a kolem roku 1131 byl zabit rozvášněným davem. Podle jeho jména je nazývána rovněž sekta jeho následovníků, tzv. Brusianů.

⁴¹ VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*. III. Praha: Argo, 2006. str. 39

⁴² PROCHÁZKA, J. *Obrazy z dějin Baptistů*, Praha: Svaz ml. čl. Baptistů, 1938. str. 29.

dále Baltazara Hubmaiera a jeho působení v Mikulově. Habány Procházka označuje za křesťanské komunisty, čímž však míní jejich způsob života, nikoliv jejich politickou ideologii. Celkově však kritizuje přílišný individualismus a nejednotnost vůdců novokřtěneckých hnutí. Hans Denck byl podle něj mystik, na něhož silně zapůsobil vliv Erasmoveho humanismu. Melchiora Hoffmanna označil Procházka za iracionálního, chiliastického blouznivce, který si vykládal Písmo, zejména proroctví, až příliš doslovně.⁴³ Münsterská komuna se podle něj také příliš shlédla ve starozákonních proročích. Menonité však byli Procházkou hodnoceni jako schůdná třetí cesta mezi katolictvím a protestantismem. Patřili sice také k radikálním reformačním proudům, chovali se však duchovně, mírumilovně a tvůrčím způsobem.⁴⁴ Na závěr dodává, že rozumní anabaptisté byli obecně považováni za pilné a zbožné lidi, kteří se rádi vydávali na místa vhodná k novému osídlení. Byli to mírumilovní kolonizátoři.

Procházka pokračuje a od líčení předchůdců se dostává ke kořenům baptistického hnutí samotného. První baptista John Smyth byl anglický nonkonformista, který pokřtil sám sebe. V roce 1608 uprchl do Holandska, kde se pod menonitskými vlivy vzdal kalvínského učení o predestinaci a dědičném hříchu. Přijal sice arminiánský názor, že prvotní hřích se nepřenáší na potomky, ale byl přesvědčen, že biskupský úřad slouží k zachování kázně a má své opodstatnění. To později odmítl až jeho žák Thomas Helwys. Baptismus se tak rozštěpil na dva směry. Jeden byl přesvědčen, že spasení budou všichni, kdo skutečně uvěří, nejen ti vyvolení, a ten se nazýval baptismem generálním. Druhý směr se přikláněl ke kalvinistické představě o předurčenosti a nazýval se partikulárním. Oba však sdíleli přesvědčení, že křest má být prováděn úplným ponořením těla do vody, tak jak je to popsáno v Novém zákoně.

Počátky baptistů spadají do dob Olivera Cromwella a ten jim byl nakloněn. Oni sami byli ovšem, jak píše Procházka, ve svých počátcích snad trochu úzkoprsí a tak postrádali velké myslitele. Jan Bunyan, který kladl duchovní život nad církevní řád, kázeň a organizaci, byl jednou z nemnoha výjimek. Procházka na to konto vyslovuje tezi o tom, že v dobách pronásledování a boje náboženská hnutí vždy kypí životem, ale v období klidu začíná nadšení, které zprvu pohánělo jejich růst, vlačnout.⁴⁵

Naštěstí přišla druhá vlna reformace a John Wesley jako vůdce a organizátor společně s kazatelem Georgem Whitefieldem založili metodistické hnutí, které znamenalo první velké probuzení v protestantských církvích. Kalvínskou úzkoprsost zmírňoval v 18. století také vzestup politického liberalismu, evropské osvícenství či americké boje za svobodu a

⁴³ Tamtéž, str. 32.

⁴⁴ Tamtéž, str. 34.

⁴⁵ Tamtéž, str. 40.

nezávislost. Poté přišel William Carey, zakladatel moderní misie, který vtiskl baptistickému hnutí nový smysl. Dle Procházky, jehož kniha pojednává z velké části o amerických baptistech, se v Američanech v době prosazování nezávislosti svářela povinnost jednat dle zděděných zásad a tradic s touhou po osvobození.

Světovou válku vnímal Procházka z praktického hlediska především jako přítěž misijní, ovšem po jejím konci začalo v českých zemích působit výrazně více kazatelů. Z předválečných čtyř totiž jejich počet stoupl po válce na celých třicet.⁴⁶

5. Postoj Baptistů k veřejnému působení

V Kostnické jednotě z roku 1925 vyšel text Józsefa Novotného s tématem Náboženství ve veřejném životě, přednesený v rámci cyklu přednášek „Náboženství a Život.“⁴⁷ Text je zápisem jeho přednášky na ekumenické konferenci, kde jako předseda baptistické jednoty pronesl svou řeč. Dalšími řečníky byli například Hromádka, Rádl a Žilka. Jeho tématem bylo Náboženství ve veřejném životě. Vyrovnával se v ní mimo jiné i s tím, že baptisté jsou v Čechách vnímáni jako cizí, importovaná a nepůvodní církev. V jejich případě šlo ale o spojení odkazu české reformace a celosvětového baptistického hnutí.

Pokud jde o místo náboženství ve veřejném životě, Novotný konstatuje, že prospěšnost náboženství ve veřejné sféře není na první pohled tak dobře patrná, jako je tomu u vědy či umění. Náboženství totiž stojí výše než obě zmíněné sféry lidského konání a také vyžaduje hlubší duchovní, nikoliv pouze intelektuální či estetickou úroveň k jeho plnému docenění. Náboženství především klade nepříjemné požadavky a kategoricky žádá změny ve společenském uspořádání. Dovolí toho člověku jen málo a přitom po něm žádá mnohé. Kontroluje ho a dotýká se lidského svědomí. Zanechává v něm hluboké stopy.⁴⁸

Z historické perspektivy mělo samozřejmě náboženství na veřejný život vždy silný vliv. O křesťanství je to všeobecně známé, ale i v mimo křesťanských společnostech to bylo právě náboženství, které silně formovalo veřejný život. Novotný dále uvádí pozitivní příklady působení náboženství na společnost, ze které pocházelo, či by se dalo spíše napsat společnost, kterou fakticky vytvořilo, jelikož historický vliv náboženství na společenské uspořádání lidských civilizací lze dle něj jen těžko přecenit. Vlastně to bylo spíše náboženství, díky kterému tato lidská společnost vznikla než naopak. Vliv na to jak vypadala samotná náboženství, mohly mít potom ještě obecnější faktory, jako například přírodní podmínky.

⁴⁶ Tamtéž, str. 79.

⁴⁷ NOVOTNÝ, Josef. *Náboženství ve veřejném životě*. Praha: Kostnická jednota, 1925. Náboženství a život.

⁴⁸ Tamtéž, str. 3-4.

Jako první příklad uvádí Novotný hinduismus, který jak známo rozčlenil lidi do přísně oddělených kast. Toto rozdělení se podle Novotného sice jeví na první pohled jako nespravedlivé, dodává však, že ty samé kasty, které předem determinovaly život každého jedince, pomohly Indům udržet mravnost a kulturní integritu při styku s okolními pohany. Zastává tedy v tomto případě poměrně konzervativní názor, obhajující funkční parametry tradičního systému, jelikož pomáhají udržovat stanovený řád. V konfucianismu se zase úcta k předkům může jevit jako zpátečnická či příliš tradicionalistická a zabraňující ozdravným reformám. Klade ale zároveň silný důraz na rodinu a pomáhá ji udržet pohromadě. Díky vlivu konfucianismu byly rovněž v Číně spravedlivě rozdělovány veřejné úřady. Dělo se tak totiž na základě přísných zkoušek, jejichž základní náplní byla znalost klasiků konfucianismu. V Budhismu sice převládá pasivní postoj k vezdejšímu životu, nedá se ale pro svůj soucit ke všemu živému a trpícímu označit za sociálně lhostejný. V Islámu je sice silně zakořeněna myšlenka Svaté války, ale přísná střídmost v jídle a pití u nich připravila cestu eugenice. V Judaismu, který Novotný hodnotí z mimo křesťanských náboženství nejvýše, připravili proroci cestu Ježíšovu poselství o otcovství Božím a bratrství lidském.⁴⁹ Vliv mravních hodnot křesťanství však postupně upadal a na významu získaly nepříliš podstatné rituály, které měly sloužit jako legitimizační spektakl při příležitosti různých státních slavností a podobných s náboženstvím nijak nesouvisejících událostí.

Zde bych rád pro srovnání připoměl jinou přednášku a to sice přednášku Františka Žilky z roku 1919, problematizující témata náboženství a národnosti. Žilka byl na srovnávací studie světových náboženství zaměřen a jednotlivá náboženství vykládal na základě historických a sociokulturních podmínek jejich vzniku. Zaměřoval se na hledání podstatného jádra všech světových náboženství, prostřednictvím liberálního uchopení deskriptivní religionistiky. Byl ovlivněn fenomenologií náboženství Rudolfa Otta a nebál se komparace zdánlivě odlišných proudů religiozity. Synkreticky sice nalézal mnohé podobnosti, ale zastával názor, že jednotlivá náboženství jsou nepřevoditelná do jiných kulturních podmínek. S Novotným by se jistě potkal v názoru, že kultura roste z náboženství, které je ve své podstatě pouze jedno, ale má různé podoby, determinované obecnějšími podmínkami.⁵⁰

Žilka ve své přednášce⁵¹ připomíná, že dříve se náboženství a národnost fakticky kryly. Náležely k sobě tak, že každý národ měl jiné bohy a náboženství společně s jazykem byly ve starověku nejpodstatnějšími charakteristikami národnosti. Bylo tomu tak v Indii,

⁴⁹ Tamtéž, str. 5-6.

⁵⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů: vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2008. str. 126-28.

⁵¹ ŽILKA, František. *Národnost a náboženství: rozbor jejich vzájemného vztahu v historii a v přítomnosti: přednes. Ve Filos. jednotě v cyklu o národnosti dne 28. led. 1919*. Praha: Kočí, 1919. Přednášky Jednoty filosofické.

Číně, Persii, u Řeků i starých Izraelců. S touto jednotou národa a náboženství šla ruku v ruce teokracie, tedy přesvědčení, že Bůh či Bohové vládnou prostřednictvím vyvolených. Dalšími tvůrci a činiteli národnosti byly, jak Žilka věří, také vrozená povaha a přírodní a zeměpisné podmínky, ale to nejdůležitější, tedy základy etiky a sociální struktury, vzešlo z náboženství. Později nastal přechod od náboženského partikularismu k univerzalizmu, jehož předzvěstí byli starozákonní proroci. Jako mezistupeň Žilka označuje vznik státního náboženství v Římě. Impérium ale nebylo postaveno na národním, nýbrž na mocensko-vojenském principu. Prvním univerzálním náboženstvím, odpoutaným od kulturně historických poměrů se stalo až křesťanství. Jeho původ totiž spočívá v celkovém názoru a duchu Ježíše Krista, jehož zvěst později jako univerzální pomohl prosadit především apoštol Pavel. Tím jí osamostatnil od národnosti, individualizoval a jejím jádrem se stal poměr mezi Bohem a lidskou duší.

Protestantství je podle Žilky náboženství individualismu a katolictví náboženstvím autority. Dobývání pokroku a občanských práv proto u protestantů probíhá evolucí a u katolíků revolucí. To je dáno historickou zkušeností s demokratickými zásadami a jejich praxí u protestantů a jejich absencí u katolíků.⁵² Vyjadřuje se i konkrétně k anglo-americkému typu zbožnosti, který je typický pro baptisty a označuje ho za praktičtější. Rozlišuje kontinentální typ uzavřeného protestanta, kterým je i český evangelík a anglo-americký typ okázalého, otevřeného evangelíka. Česká zbožnost se jeví Američanovi jako studená a bez radosti ze života a ta americká zase pro Čecha postrádá pietu a je příliš rozjívená. Sváří se tu vnímání zbožnosti jako intimního a veřejného statku.⁵³ Vcelku přesně tím podle mého pojmenovává vnitřní pocit baptistů, kteří se hlásili zároveň k dědictví české reformace i k reformaci anglo-americké.

Sám Novotný soudí, že křesťan má podle Ježíšova programu dokonce povinnost zasahovat do veřejného života. Prvotní křesťané to podle něho chápali. Například jejich poměr k válce se oproti jejich předkům značně proměnil. Shodli se, že je špatná a že vojenská přísaha a slib při křtu si vzájemně odporují. Jejich vznešené ideály však později zanikly v kompromisech. Opět se uznalo, že proti násilí je třeba se bránit dalším násilím a to už byl zase přesný opak Ježíšovi zvěsti.

Světový mír může podle Novotného nastat teprve až důsledkem úplné změny mentality lidí, na základě zásahu křesťanství do veřejného života. Nelze se divit, že prvotní křesťané se svým nárokem kdysi neuspěli. Nešlo nastolit nejvyšší ideál, bez toho aniž by pro něj nejprve byla připravena náležitá cesta. Možná bylo brzy na to něco takového požadovat. Vznikl dualismus mezi oddělenými světy křesťanské a veřejné identity. Na první pohled se to

⁵² Tamtéž, str. 27.

⁵³ Tamtéž, str. 35.

tak nezdálo. Každý se stal členem církve, málokdo ale skutečně žil podle evangelia. Ježíš se skoro celý život připravoval, aby potom krátce veřejně působil. Takto by se mělo zacházet i s jeho poselstvím. Křesťanství si mělo nejprve vybudovat mohutnou základnu. Konstantinův pokus byl však dle názoru Novotného povrchní a spojení státu a církve ničemu nepomohlo.⁵⁴

Celý středověk byl v Evropě obdobím velkého vlivu církve na celou společnost, až do reformace se však veřejný život nijak nepokřesťanštil. Reformace sice začala nápravou věrouky, ale v anglosaském (Viklef a Cromwell) a českém (Hus a Žižka) prostředí došlo k částečnému vymanění ze středověku a pokusu vtělit křesťanské ideály i do společnosti. Prvním státem postaveným na křesťanských základech byla ale podle Novotného až Amerika. V prvním dodatku její Ústavy ostatně stojí, že nikdo nesmí trpět pro své přesvědčení. Woodrow Wilson zastavil podle Novotného největší válku, jakou svět do té doby poznal právě svými křesťanskými epištolami.⁵⁵ Žižka a Cromwell prosazovali podle Novotného ideály křesťanství ještě barbarskými prostředky, ale mysleli to již dobře. Až Chelčický se pokoušel bez násilí oddělit náboženství od světské moci. Masaryk je Novotným přirovnáván k Wilsonovi. Zákonodárství anglické a americké, postavené na křesťanské etice vnímá jako jediné správné. Zdůrazňuje, že protestantkou byl také založen Červený kříž, organizace, která dobře ukazuje dosah křesťanství. Církve ale podle Novotného ještě nevykonaly svá poslání a nezanikly, jak to předpovídal Richard Roth.⁵⁶

Nábožensky založení lidé se podle Novotného pouze bojí vystavit své křehké náboženství drsnému veřejnému prostředí. Slevují proto ze svých zásad a zapírají je. Lidé působící ve veřejném prostoru se zase nechtějí vzdát svých dosažených výhod, zapírat své tužby a hlídat sami sebe. To jim připadá příliš přísné. Takže se na vynechání náboženství z veřejného života oba póly jaksi mlčky shodnou. Jedni navenek pohrdlivě se srdcem však sevřeným strachy a druzí sklíčeně a rezignovaně. Jedni se bojí a druzí považují boj za prosazení křesťanských hodnot v politice za beznadějný. Najde se však i třetí skupina a tou jsou podle Novotného liberalisté. Ti jsou prý nábožní z módy. Mít náboženství je podle nich známka slušnosti. Vybírají si něco málo neškodného z náboženství do veřejného života a udržují okolí v domnění, že společnost je křesťanská. Ti podle Novotného lidem škodí nejvíce.⁵⁷ Takové vyjádření jistě autora řadí do opozice vůči liberalismu a staví ho mnohem

⁵⁴ NOVOTNÝ, Josef. *Náboženství ve veřejném životě*. Praha: Kostnická jednota, 1925. Náboženství a život. str. 10.

⁵⁵ Zde Novotný patrně mluví o prezidentových slavných 14 bodech. Program přednesený kongresu v roce 1918, který měl zajistit trvalý celosvětový mír pro pozdější generace aplikací principů ohleduplné zahraniční politiky. Mimo jiné obsahuje právo na sebeurčení národů a podklad pro vznik společenství národů a pozdější OSN.

⁵⁶ Německý Luteránský teolog, který žil v letech 1799-1867. Byl přesvědčen, že církve budou nahrazeny vývojově nejvyšším stupněm uspořádání lidské společnosti ve vztahu k Bohu a to křesťanským státem, kde bude smazán rozdíl mezi osobní a veřejnou zbožností.

⁵⁷ Tamtéž, str. 15.

spíše do tábora křesťanských socialistů, i když v jeho případě křesťanství jako takové přebíjí jakýkoliv politický přívlastek. Mluví opravdu především z pozice křesťana a nikoliv příslušníka pravice či levice. Liberálové podle něj jen klamou zdánlivým souhlasem. Tento názor by s ním nejspíš sdílel například i Emanuel Rádl, který rovněž kritizoval liberalismus za to, že přezírá náboženské a mravní síly života. V náboženství znamená podle něj liberalismus vnitřní nevěru, ale pokrytecké vnější uznávání víry.⁵⁸

Novotný si dále klade otázku, zda je opravdu nemožné, vybudovat stát na zásadách křesťanství. Tuto zdánlivě utopickou myšlenku rozvíjí úvahou o tom, že lásku jako základ státu ještě nikdo nevyzkoušel. Takto by si baptisté vlastně představovali království boží na zemi. Postoj je to opravdu radikálně křesťanský a plný idealismu. Národ by to měl prý raději zkusit a čestně zahynout a vykoupit tak ty, co přijdou po něm, než nečestně a sobecky žít, jako to dnes činí většina zemí i jednotlivců.⁵⁹ Podle Novotného nejde jen o to, udržet se za každou cenu. Přijde chvíle, kdy už nemá cenu starý řád zachovávat. Z jeho úst tu zaznívají radikální reformační myšlenky objevující se již u středověkých heretiků, a sice touha organizovat společnost podle ideálních evangelijních principů. Nepřeje si uvést víru v soulad s potřebami společnosti, ale vybudovat ideální společnost na základě Písma.⁶⁰

Novotný si přeje vše osekát a vrátit se k základu. Chce se navrátit k původnímu řádu, jelikož ten stanovený po něm, či z něho vzešlý považuje za mylný. Všechny nánosy lidské by nejraději z křesťanství zlikvidoval jedním šmahem. Kázání na Hoře je podle něho postačujícím základem pro uspořádání všech věcí lidských. Postatou je bratrství všech lidí na základě společného kořene, otcovství božího. Bůh s příchodem Krista a nové smlouvy přestal jen vládnout, kralovat a trestat, on především miluje. Vládu by konečně převzalo Zlaté pravidlo: „Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jedněte vy s nimi.“ (Lk 6,31) Diplomaté by nesměli lhát a ztratilo by se stranické soupeření. Na lži se totiž podle Novotného nic trvalého vybudovat nedá. Vždycky vyjde najevo. Lepší je jí přiznat hned. Programy českých politických stran jsou podle něj většinou nepozitivní a nekonstruktivní, pouze konfrontačně zaměřené. Naproti tomu anglosaský vzor se chová podle Novotného ve sněmovně gentlemany a neštvavě. Je také přesvědčen, že nekonečný kruh stávek dělnictva musí někdo prorazit a přestat se mstít. Skepticky se staví také k principům národním, jelikož žití národů pospolu zatím přineslo jen války. Nacionalismus nic nevyřeší. Lidské srdce si prý ale vždy přeje nějakou odměnu, nějaké vítězství. Jako pozitivní příklad připomíná Arthura Nashe,⁶¹ který postavil své podnikání na Zlatém pravidle, a dařilo se mu nad všechna očekávání. Toto

⁵⁸ RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993. str. 135-36.

⁵⁹ NOVOTNÝ, Josef. *Náboženství ve veřejném životě*. Praha: Kostnická jednota, 1925. str. 17.

⁶⁰ VLNAS, Vít. *Novokřtenci v Münsteru*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. str. 19-21.

⁶¹ Americký obchodník, žil v letech 1870-1927.

pravidlo platí univerzálně. Na současný stav podle Novotného sice nadáváme, ale setrvačného stále udržujeme. Bojíme se o to, co držíme v pěsti. Cromwell, Wilson, Žižka, Chelčický, Blahoslav,⁶² Masaryk, ti všichni měli podle něj odvahu něco změnit.

Jedem je podle Novotného pro náboženství politika, protože kazí náboženskou mravnost. Má to být naopak. Náboženství a jeho principy se mají dostat do politiky. Církev musí sloužit náboženství a ne náboženství církvi. Katolickou politickou stranu Novotný považuje za neřest. Účel, který světlí prostředky.⁶³ Podobným příkladem je podle něj Ruská revoluce, která se jen pokusila přesunout blahobyť z utlačovatele na utlačovaného. Samotné neštěstí se tím ale nijak nezmenšilo. Trápí ho také, že v moderní době se musí i narukovat do armády, když je to třeba. Jedinec musí potom nedobrovolně nést následky zla, které dopustil svou nečinností. Vznešené ideály podle něj musí mít poctivý základ. Je třeba pozvolného pokřesťanstění veřejného života. Nabízí se podle něj jediné křesťanské východisko z agónie poválečné Evropy a tím je hodně drobné práce. Vyjít ven z kostelů, nebát se profanace. To nejdůležitější, ať zůstane a zbytek, ať se klidně ztratí. Baptisté a vůbec všichni věřící křesťané, musí pomáhat budovat politické strany a svobodný tisk. Připouští, že život je sice neustálý boj a konflikt, záleží ale na tom, o co se bojuje a jakými prostředky.

Novotný konstatuje, že s Masarykem přišla nová idea podstaty historicko světového úkolu československého protestantismu. Tato idea mohla prý těžko vzklíčit dříve. Po tolerančním patentu se čeští bratři museli totiž rozhodnout buďto pro Luthera nebo pro Kalvína. Návaznost na vlastní tradici nebyla dovolena, aby nevzbudila národní touhy. Nyní bylo však konečně to nejdůležitější k přežití národa zajištěno a vznikl klid a prostor pro ujasnění takovýchto „podrobností.“ Ptá se proto, co je programem československých bratřů. Jistě to není cesta katolická, tedy zdůrazňování tradice, autority a formy. Není jí ani důraz na spásu jednotlivce s omezeným smyslem pro blaho celku jako je tomu v Luterství. A ani Kalvínova cesta čistého učení a pevné dogmatiky není podle Novotného tím správným křesťanským programem.⁶⁴ Tvrdí, že Slované nikdy nestvořili svůj vlastní filosofický systém a hůře se jim proto daří formulovat i vlastní vyznání. Vždy ale zdůrazňovali spolu s apoštolem Pavlem lásku. Nejdůležitější v systematické teologii je podle něj tudíž etika. Nikoliv ale ve smyslu hromadění dobrých skutků, jako to dělají katolíci, nebo ve smyslu nějaké volnomyšlenkářské morálky bez Boha. Každé učení prý časem zeslábne a vyprchá, ale láska dle Novotného je tím jediným, co zůstává navěky. Jen ona se může stát trvalým náboženským, sociálním, národním nebo politickým programem. Pochopitelně neměl na mysli krásu vnější, ale vnitřní, tedy lásku

⁶² Slavný český humanista z řad Jednoty bratrské.

⁶³ Tamtéž, str. 22.

⁶⁴ Tamtéž, str. 29-32.

k bližnímu. V tom spočívá podle Novotného hlavní úloha náboženství ve veřejném životě. Má neustále připomínat, co je tím nejdůležitější a nejvznešenějším v lidském životě.

Novotný na závěr neopomenul zdůraznit, že hlavní zásada českých baptistů, bratrství, je obsažena již v jejich pojmenování. Není tam jméno jejich zakladatele jako v Luterství nebo Kalvinismu nebo země, ze které pocházejí jako v Anglikánství, ani vyznání víry ke kterému se hlásí, jako je tomu u Helvetů. Hus a Chelčický přišli se svým poselstvím o lidském bratrství podle Novotného příliš brzy. Dnes by se ale podle něj mělo zdůrazňovat, že důležitější než v co věříme, je jak se chováme. Zde se tedy u něj projevil patrný příklon k praktické stránce náboženství, oproti stránce věroučné.

V roce 1909 psal Wilhelm Hermann, že nahodilé národní útvary bez vlastní kultury jako Poláci či Češi, by těžko udrželi vlastní stát. Rok 1918 však podle Novotného hovořil o opaku a stvrdil právo na existenci samostatného československého státu a je podle něj zcela dle všech baptistických zásad, aby měl takový stát ve svém státním znaku heslo: Pravda vítězí!

6. Úvahy o baptistické identitě a historii

V publikaci *Kdo jsou baptisté?*⁶⁵ se Josef Novotný vyjadřuje ke křtu, který podle něj není hlavním programem baptistů a samo označení baptisté, jim bylo zprvu přiděleno pejorativně. Vedla k tomu mylná úvaha, že baptisté považují křest ze soteriologického hlediska za významnější než jiné denominace. Nabízí se tedy otázka, proč název, který si sami nezvolili, čeští baptisté neodvrhli a nepojmenovali se, jako je tomu například v Německu: U víry pokřtění křesťané. Pravdou je, že co jimi bylo dříve vnímáno jako opovržení, je dnes baptisty nošeno s pýchou. Dle Novotného zvučná jména často nic neskrývají. Důležité je především jejich sborové zřízení.⁶⁶ Připomíná, že za svůj radikální protestantismus a důsledný evangelismus byli baptisté (respektive novokřtěnci) v dějinách mnohokrát pronásledováni. Novotný považuje baptismus za nejradikálnější formu reformace, která se vývojově dostala nad samotný protestantismus.⁶⁷

Co se týče samotného křtu, je ve sborech prováděn vždy novozákonním způsobem. Křtí se pouze dospělí a to pohroužením (z řeč. βαπτίζω z N.Z.) do vody, nikoliv pouhým pokropením. Svůj vznik, mohou tedy baptisté vlastně datovat až do doby apoštolské, jelikož

⁶⁵ NOVOTNÝ, J. *Kdo jsou baptisté?*, Knihovna nedělní besídky, 3. Královské Vinohrady: nákl. Nedělní besídky, 1922.

⁶⁶ Tamtéž, str. 3-4.

⁶⁷ Tamtéž, str. 5-12.

nejpřesněji navazují na původní tradici a silně protestují, proti pozdějšímu znehodnocení symbolu křtu. Myšlenka křtu dítek podle Novotného vyrašila ze spojení církve a státu. Církev si tak jednoduše zajišťovala své budoucí členy. Nedělo se tak dobrovolně, ale znásilněným svobodné vůle člověka.⁶⁸ Křtenci, Husité a Valdenští stáli podle Novotného vždy především na straně Ježíšově. Ústrků se jim dostávalo i od reformátorů. I ti se báli úplné svobody svědomí a nebyli zcela tolerantní.

Moderní baptisté jsou mohutná organizace vybudovaná na troskách středověkých novokřtěnců. Za jejich předchůdce však ani Novotný nepovažuje Thomase Münstera. Vznikli v Holandsku na počátku 17. století, tedy v době kdy u nás počínala rekatolizace. Novotný se pozastavuje nad tím, že podobný směr žitého křesťanství jako bylo českobratrství, se zrodilo v zemi, jež otevřela svou náruč Komenskému.⁶⁹ Zásady baptistů shrnuje takto: 1) Naprostá svoboda svědomí, 2) Sbor jako společenstvo věřících, 3) Křest po vyznání víry, 4) Každé společenstvo je samostatné a jedinou hlavou církve je Kristus. Úrodnou půdu našli v Anglii a v Americe, kde se uplatnili ve veřejných funkcích, naopak na východě v Rusku byli pronásledováni. Podporovali vzdělání, zvláště to křesťanské. Na náboženskou výuku kladli velký důraz, což mělo ostatně vliv i na získávání pozdějších členů. Přáli si vybudovat vliv na veřejné mínění a zastávat úlohu svědomí křesťanstva.

Novotný v této útlé knize také popisuje osobnosti z historie baptistického hnutí. Za duchovního otce a zakladatele považuje Rogera Williamse, původně anglikánského duchovního, který později jako puritán v Americe založil osadu Providence (česky Prozřetelnost), která byla fakticky prvním státem na světě s úplnou náboženskou svobodou. Williams byl přesvědčen, že vrchnost nesmí rozhodovat o náboženství svých poddaných. Její povinností je trestat bezpráví, ale ne kontrolovat společenské či náboženské názory obyvatelstva. Křesťané ho vyhnali a pomoci se mu, jak píše Novotný, dostalo až od pohanských indiánů.⁷⁰ Providence byla základem pozdější kolonie Rhode Island, která byla postavena na principech náboženské svobody a demokracie.

Další velkou postavou baptistů byl anglický spisovatel a kazatel John Bunyan, který byl za vlády Karla II. uvězněn jako nonkonformista a napsal slavný alegorický román *Poutníková cesta*. Novotný tvrdí, že jeho tvorba měla vliv i na Friedricha Schillera.⁷¹ Známy a ctěny je rovněž William Carey, filolog, překladatel bible do sanskrtu, bengálštiny a řady dalších jazyků a nářečí, který proslul jako zakladatel novější misie. Slavný anglický básník John Milton, autor epické básně *Ztracený ráj*. Charles Haddon Spurgeon, řečník a kazatel,

⁶⁸ Tamtéž, str. 6.

⁶⁹ Tamtéž, str. 9.

⁷⁰ Tamtéž, str. 14.

⁷¹ Tamtéž, str. 16-17.

jehož kázání poslouchala sama královna Viktorie a který přednášel srozumitelně a proměnil prý kostel ve sborový dům. Alexander Maclaren, první prezident světového svazu baptistů, z jehož díla jsou nejvýznamnější rozsáhlé výklady Bible. John Howard, filantrop, podle něhož vězení měla být prostředkem reformy a ne pouze trestu. John Clifford, britský ministr, který se stavěl proti konfesijnímu školství formou pasivního odporu neplacením daní. Walter Rauschenbusch, dědeček filozofa Richarda Rortyho, křesťanský teolog a baptistický pastor, který zdůrazňoval sociální rozměr křesťanství a pronajímal na neděli divadla, aby v nich mohl s lidmi hovořit o sociálních otázkách. James Abram Garfield, dvacátý prezident Spojených států Amerických. Tyto a další osobnosti z řad baptistů Novotný zmiňuje a lze si snadno povšimnout, že se jedná vlastně výlučně o osobnosti anglické a americké.

Od líčení historických postav hnutí se Novotný přesouvá k charakterizaci baptistického pojetí víry a postoje k církvi. Baptisté nemají žádnou pevně stanovenou věrouku. Netvoří svá vyznání víry tolik jako jiné protestantské církve. Raději podle Novotného pracují misijně. Bibli podle něho nelze zpracovat v dogmatiku či zákoník. Náboženství je pro něj životem a ne církevnictvím. Je náboženským realistou a za stěžejní bod považuje obrácení ke Kristu. Křesťanem se člověk stane jen znovuzrozením a víra se nedědí. Musí vycházet z vlastní zkušenosti a přesvědčení. Čeští baptisté na sebe berou osobní zodpovědnost za chod své církve a jsou hrdí na to, že jsou státem neuznaní. Stát podle nich nesmí především žádné církvi stranit. Baptisté jsou podle Novotného moderním ztělesněním novozákonních zásad a to právě proto, že si neopatřují žádnou navždy uloženou teologii, jedno vyznání víry. To jim dává svobodu se vyvíjet. Vyznání jsou vždy historicky zakotvena a jejich platnost je relativní.

Novotný na závěr přidává několik výroků slavných osobností na adresu baptistů. Newton prý tvrdil, že baptisté jsou jedinou křesťanskou denominací, která se v ničem nepřipodobnila římskokatolické církvi. Dle Troeltsche byla idea svobody svědomí, tolerance nebo lidskosti neznámá staršímu protestantismu Lutherovu a Kalvínovu. Ta pochází až od křtěnců, kteří byli ostatními protestanty krutě pronásledováni. Křtenci byli humanisté a průkopníci všeobecných lidských práv. Snažili se o to, aby jejich náboženství bylo náboženstvím svobody a tolerance. Puritán Locke také vnímal křtence jako pravé a jediné společenství, které garantuje naprostou svobodu duše. Taková víra je jediná spravedlivá a pravdivá, nestranná a rovnocenná. Křtenci prý nikdy nikoho nepronásledovali a nemstili se, ač k tomu měli mnohokrát příležitost. Stejně jako čeští bratři chtěli svobodu pro všechny, nejen pro sebe jako ostatní protestanté. Chelčický tvrdil, že spojením státu a církve, byl do žil církve vlit jed. Náboženství začalo být zneužíváno k politickým účelům a lid jím pak začal opovrhovat. Na této pasáži je obzvlášť výrazná konfesijní podmíněnost celého textu, který je

zaměřen, byť ne zcela explicitně, na pozitivní sebereprezentaci baptistů.

Novotný dále píše, že pro baptisty je důležité mírové hnutí a sociální práce. Zřízení mají demokratické a ženy u nich mají rovnoprávné postavení. Na křest navzdory jejich jménu nekladou takovou váhu jako některé jiné denominace. Je to symbol, který značí přechod. Křtít novorozeně je jako mu určit, koho si jednou vezme. Instituci křtít rázně odmítají. Křest má být proveden potopením, tedy jakýmsi symbolickým pohřbením celého těla a následným vytažením znovuzrozeného. Novotný poté dokládá mnoha výroky nebaptistů (včetně Luthera a Kalvína), že v Novém zákoně není o křtu dětí ani zmínka.

7. Postoj k ostatním církvím

Procházka vyšel v Kalichu text o spojení církví, v němž se snažil také popsat, jaké má církev poslání v moderním, přetechnizovaném světě. V první řadě vymezuje, co vlastně znamená ono spojení církví. Mínil se tím podle něj jednak spojení organické, které charakterizuje jednota a společný program, které by v konečném důsledku vedlo k zániku jednotlivých denominací a nastolení jediné světové církve Kristovi. Mnohem reálnější je však jakési pracovní spojení, které počítá s tím, že každá denominace má své specifické, historicky dané podoby, ale jejich společné poslání je stejné. Tento druh spojení připouští jistou relativnost a nesnaží se být tak absolutním, tudíž ho Procházka nazývá jako realističtější. Procházka takový typ spojení připodobňuje k Unii spojených států Amerických, což je baptistovi blízké přirovnání. Tato paralela je mu pochopitelně blízká, rovněž proto že sám strávil ve Spojených státech jistý čas. V Čechách vzniklé spojení luterského a reformovaného vyznání vnímá Procházka spíše jako organické.

Podle Procházky celkově roste v náboženství potřeba spojení a to nejen federálního. Místo toho však na východě dochází k misijnímu soupeření. Snahu spojit západní křesťanstvo vnímá jako psychologické znamení doby po světové válce. Nejprve se nabízelo spojení na bázi prvotní nerozdělené církve. Historici se však nedokázali dohodnout na datu, kdy se tato prvotní jednotná církev rozdělila. Poté následovala teorie o jakési lize církví, podobné lize národů. Tyto snahy byly oprávněné, problémem však bylo, že po reformaci jednotlivé protestantské skupiny příliš rigidně vytyčily svá ideová pole.

Největší překážkou spojení jsou podle něj právě jednotlivá kréda a pevně stanovené názory. Například názor na církev se téměř u všech křesťanských směrů nějak liší. Je podstatná ta viditelná, či ta neviditelná? Musí existovat pouze jedna neměnná církev? Je třeba ji nějak organizovat? Bylo reformační rozdělení tragédií nebo nevyhnutelnou nutností růstu ducha? Všechny tyto protikladné názory jsou jistě důsledkem rozdílného chápání pravdy.

Všichni se ale v zásadě shodují na tom, že církve je něco, co prvotně nezaložili jen lidé, ale také sám Bůh. Že bez inspirace duchem svatým, bez oběti Ježíše Krista a bez Boha samotného, by žádná církev nevznikla. Je-li však pouze jeden Bůh a jeden Kristus spasitel, tak proč není jedna také církev? Vedle kréd a vyznání jsou nejzávažnější překážkou církevní úřady. Celá ordinace je protestanty vnímána jako nadbytečná a jejím účelem není nic jiného než získat větší uznání a moc než druzí, přičemž jednotlivé hierarchické systémy se mezi sebou pochopitelně nesnášejí. Episkopáti jsou proti presbyteriánům a ti jsou zase proti kongregacionalistům. Některé církve si rovněž příliš zakládají na svátostech a obecně platí, že církvemi jsou vesměs myšleny individuality řezané do mramoru. Dle Procházky je nutné dostat se zpět k prameni prostoty Krista a nastolení jednoty klade na bedra badatelů, kteří musí razit cestu ostatním. Sjednocení má v jeho pojetí přijít shora nikoli zdola. To učenci musí prosté věřící zbavit věroučných předpokladů. Je třeba si položit otázku, má-li minulost v náboženství dominovat.

Pro Procházku, jelikož se jedná o jeho obor, je především důležité, zda-li snahu po spojení církví nějak podporuje systém náboženské výuky. Podle něj je to totiž právě vzdělaná mládež, která má největší šanci přispět k tomuto úkolu. Má k tomu ostatně dobré předpoklady, jelikož je internacionální a světoobčanská. Jen ona dokáže být kritická bez předpokladů. Procházka tvrdí, že mládež nezmenšuje význam minulosti, jen správně poukazuje na fakt, že dřívější velikáni nežili v našem světě. Důvody, které kdysi přivodily rozdělení církví, již dnes přece neexistují. Vše trvá jen díky setrvačnosti tradice. To lidé církve rozdělili, ne Bůh.

Jaká by tedy měla být ta nová, sjednocená a všem společná církev? Musela by mít společný základ víry a společné poselství světu. Musely by v ní zůstat alespoň dva základní obřady, vstupní – křest a symbol společenství – Večeře páně. Úřady, které by v ní existovaly, by musely být schválené všemi. A konečně by musela být zachována svoboda ve výkladu svátostí a rovněž ve výkladu autority služebníků církve.

Jak k tomu dospět? Klíčoví je proces seznamování a poznávání. Jednotlivé denominace se musí také společně modlit a spolupracovat na evangelizaci a misii. Zatím je spojení církví podle Procházky pouze ideálem, jelikož samotní lidé nejsou ideální.⁷²

Zeptáme-li se, jak se liší souhrn zásad baptistů od vyznání českobratrské církve evangelické, pak musíme uznat, že v mnoha oddílech se shodují, ovšem nacházíme zde i několik odlišností. Jistě se shodují v tom, že evangelium je jejich jediné a nejdůležitější pravidlo víry a života. Shodují se v tom, že je nutné poznat Kristovu oběť a s pokorou přijmout vlastní hříchy. Neuznávají ctění svatých a pochopitelně se obě jednoty hlásí k návaznosti na starou jednotu bratrskou a českou reformaci, jen za ústřední postavu považují

⁷² PROCHÁZKA, Jindřich. „*Snahy po spojení církví*“, *Kalich* 14 (1930), s 97-105.

každý někoho jiného, evangelíci Komenského a baptisté Chelčického.

A proč právě Chelčického považují baptisté za svého nejbližšího předchůdce? Petr Chelčický, ovlivněn o něco radikálnějším Tomášem ze Štítného, kladl silný důraz na původní apoštolskou církev. Byl to Jihočech, který se sice nehlásil k Husitskému hnutí a myšlenkám Viklefovým, ale respektoval je. Mnohem větší vliv na něj mělo hnutí Valdenských. Chelčický vedl s Husity spory v otázkách teologických, týkajících se svátosti oltářní a také o otázce „světské moci,“ která pro něj byla obzvlášť důležitá. Nesouhlasil s očištěním křesťanské společnosti se zbraní v ruce, ale pouze duchovně skrze evangelium. Vyhlašováním nevěrných a tábořský radikalismus se mu přičily. Odmítal chiliastickou argumentaci a tvrdil, že válka není nikdy z víry. Navazoval na list sv. Pavla Efeským a proti tělesnému boji stavěl raději boj duchovní.

Důležité je u Chelčického také to, že se ujímal dělného lidu. Prohlašoval, že řád světský založený na moci a řád Kristův založený na lásce se vzájemně vylučují. Ve svých myšlenkách a spisech projevoval silný odpor vůči vnímání stavovství jako odrazu Boží prozřetelnosti. Zde se také ostatně dostává do polemiky se svým učitelem Tomášem ze Štítného.

Chelčický svým učením dával najevo jasnou zprávu. Náboženský život se nesmí smrsknout do formalit o svátcích. Není dobré ustoupit od křesťanských zásad, trochu je zjednodušit, zmírnit tak aby byly přístupné každému a všichni mohli být spaseni jaksi paušálně, pokud provedou několik stanovených úkonů. Chelčický se hlásí k prvním táboritům do vzniku chiliastických bouří v letech 1415-19. Světskou moc považuje ze své povahy za pohanskou. Skutečná církev podle něj zanikla Konstantinovou donací. Byť to byla třeba jen legenda Valdenských sloužící k ospravedlnění vlastního původu, historickou pravdou zůstává, že křesťanství se kdysi stalo státním náboženstvím a podle Chelčického byl právě to okamžik, kdy byl do jejích žil vlit jed. Církev je pro něj společenstvím vyvolených. Jen ten kdo uvěří, má právo na spásu. Křest není žádnou zárukou milosti, nutné je ke spasení především řídit se Novým zákonem. Chelčický odmítal církevní otce, nenáviděl scholastiky a jako jakýsi protosociolog zamítal i celou tehdejší společenskou soustavu. Baptisté si na něm vážili především jeho názorů na křest a oddělení církve od státu.⁷³

Lidské nálezky a kněžská autorita trápí obě církve shodně a kritizují přílišnou strojenost bohoslužebných úkonů. Písmo čtou především kvůli obecnství s Bohem a potřebě nezávislosti na lidské autoritě. Evangelíci však jasně zdůrazňují, že boha nemůže člověk poznat sám a instinktivně, ale potřebuje k tomu společenství a Písmo. Zde by jistě baptisté

⁷³ HOLINKA, Rudolf. Myšlenky Petra Chelčického o společnosti in.: *Traktáty Petra Chelčického, O trojím lidu, O církvi svaté*, Melantrich, Praha, 1940. s. 5-38.

souhlasili, jen by kladli větší důraz spíše na samotné Písmo, byť společenství je pro ně nesmírně důležité, samostudium a vlastní pochopení Bible, která zakládá vztah jedince k Bohu, kladou na první místo. Co je ale u obou denominací výrazně odlišné, je chápání prvotního hříchu, a sice jeho přenos na pozdější generace. Jistě se shodnou v tom, že jsme prvotním hříchem zatíženi všeobecně, baptisté ovšem v souladu se svými zásadami o křtu z této kolektivní viny vylučují nemluvňata, která jsou podle nich z podstaty nevinná a čistá, jelikož zatím nespáchala žádný hřích, kdežto evangelíci vidí křtění nemluvňat jako nutnost, jelikož i oni jsou zatíženi tímto dědičným břemenem. Hřích je podle nich naší vinou a každý nese osobní vinu za zlo světa. Katastrofy podle evangelíků nejsou osudem, ale trestem za náš hřích, který není v našich silách odčinit.⁷⁴

Zvláštností také je, že u československých evangelíků nevolí své kazatele sbor, ale jsou jim přiděleni na základě usnesení synodu. Baptisté ani presbyterně-synodální zřízení nemají. Je pro ně také mnohem důležitější laické kazatelství. Baptisté byli navíc přesvědčeni, že království boží lze zavést již na tomto světě, pomocí nastolení ideálního společenského řádu, tak jak je popsán v evangeliu, toto přesvědčení však evangeličtí protestanté nesdíleli.

8. Náboženská výchova a vzdělání

„ Víru a nevinnost naleznete jen u maličkých.“ Dante

Procházka v *Základech náboženské výchovy* doznává, že dává přednost anglosaskému protestantismu před tím francouzským či německým. Vyznačuje se prý vroucí, praktickou a aktivistickou zbožností. Zájem o dítě a jeho výchovu je podle něj přirozený. Rada zkušeného je pro dítě nezbytná. Rozvoj osobnosti musí probíhat prostřednictvím osvojení jistých hodnot, které z nás dokážou učinit prospěšného člena společnosti.

Tato kniha vznikla na základě Procházkových cest do Ameriky. Rází v ní například myšlenku, že laické studium písma vnáší do náboženské výuky prvek demokracie.⁷⁵ Připomíná, že pro období počátku dvacátého století je příznačné odcírkevňování škol. Moderní náboženské výchově v jeho podání běží o dokonalý život člověka na zemi, spočívá na zkušenosti a je vědecká. Výchova má odstraňovat předsudky, pověry, hloupost a nespravedlnost a přinášet hodnoty vyšší a kladné.

Procházka v knize *Naše zásady pro náboženskou výchovu* z roku 1930 píše, že církve

⁷⁴ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Zásady československé církve evangelické*. Praha: Synodní výbor československé církve evangelické, 1927.

⁷⁵ PROCHÁZKA, Jindřich, *Základy náboženské výchovy*, Praha, Kalich, 1927. Str. 62.

žijí, dokud jejich členové vědí, proč v nich jsou.⁷⁶ Víra má dávat životu smysl. Církev je pouze prostředkem nikoliv účelem a jednotlivé církve by měly spolupracovat. Opět zdůrazňuje, že nepíše žádnou oficiální konfesi. Jsou to pouze osvědčené zásady, kterých se drží.

Vzorem je církev prvokřesťanská, novozákonní, která představuje pospolitost a sbor, společenství nedokonalá, ale na rozdíl od římskokatolické církve, si na nic takového ani nečiní nárok. Vítězství se církvi nakonec stalo osidlem. Zmohutněla a pozbyla původní čistoty. Kritická zkušenost obrácení byla nahrazena magickým křtem. Proto bylo nutné se vrátit k prameni, tedy Bibli. Valdenští, Lolardi, Husité, ti všichni byli nositeli náboženské revoluce. Ano, Procházka pojímá reformaci, jako svého způsobu náboženskou revoluci a baptisté jsou podle jeho názoru biblicky nejdůslednější. Již anabaptisté a novokřtenci uznávali pouze jedinou autoritu a to Písmo svaté. V Německu a ve Švýcarsku se kdysi bouřili proti tradici, především proti sakramentalismu ve svátostech. Bouřili se ale také proti vrchnostenskému systému a absolutismu a toužili po svobodě v moderním slova smyslu, tedy svobodě osobní. Vzájemný poměr všech jejích členů byl bratrský a všichni její členové byli nějak užitečně zaměstnáni. Církev má podle Procházky působit především jako misijní společnost a tento svůj úkol si musí náležitě uvědomovat. Vše je měřeno poměrem jedince ke Kristu a Písmu i jeho vztah k bližním, národu, kultuře a státu. Jsou tedy společenstvím, které by Troeltsch nazval nejspíš sektou. Jejich identita je v první rovině založena na tom, že jsou baptisté, až potom občani, bratři apod. Večeři páně vnímají jako duchovní akt. Je to sblížující rituál a připomínka jednoty a vzájemného bratrství členů sboru. Kristus v ní podle nich není tělesně přítomný. Jejich jediným vyznáním a krédem je křest, tedy čin. Věří, že člověk hříchem pokazil dokonalé boží dílo a musí si to uvědomit a začít pracovat na nápravě.

Jak svět napravit? Jakými prostředky? Tím základním je rodina. Rozvod povolují, ale pouze v krajních případech, stejně jako evangelíci. V širším kontextu je také třeba působit na úrovni národní. Baptisté jsou trochu specifičtí v tom, že sice milují svůj národ a jsou na něj pyšní, ale zároveň pěstují i mezinárodního ducha. Vlášda a úřady jsou podle nich božsky schváleny, ovšem pouze pokud stojí v čele dobrý vůdce, je záhodno ho následovat. Masaryka za takového vůdce rozhodně považují. Nejdůležitější je ale pro ně rozdělení veřejných záležitostí státních od čistě osobního světa zbožnosti. Nejsou zastánci nějakého radikálního parcelování, spíše se domnívají, že sféra duchovní je té světské nadřazena a zásady, které zastávají v osobním životě jako baptisté, by se měli promítnout do jejich veřejného působení. Naopak by tomu však být nemělo a světské mravy by neměly pokazit ty právě z Písma

⁷⁶ PROCHÁZKA, Jindřich. *Naše zásady. Pro náboženskou výchovu dospělých i mládeže ve sborích Bratrské Jednoty čs. Baptistů (Chelčického)*, Lipt. Sv. Mikuláš, nákl.: Čas. Rozsieváč, 1930.

vzniklé zásady. Jsou tedy zastánci jakési „semipermeability“ idejí.

Jsou přesvědčeni, že evangelium představuje mimo jiné také ideální sociální řád. Ten nazývají Královstvím božím a snaží se jej nastolit již tady na zemi, nikoliv ho lokalizovat až někde do zaslavění. Jsou rozhodně orientováni levicově. Označují svou církev za přítelkyni dělníka. Přejí si spravedlivé dělení zisku. Za velice důležité považují vzdělání. Vědu chápou jako spolupracovnici boží a nikoliv jeho vyvratitelku. Hledá totiž pravdu a utvrzuje nás o bohatosti světa. Bibli napsali muži vedení duchem svatým a je pro člověka pramenem zjevení, ale boží skutky můžeme vidět v přírodě všude kolem nás. V dějinách je spatřují především v souvislosti s postavou Ježíše Krista. Bůh nám poskytl svobodu se rozhodovat, ale s ní i zodpovědnost za naše činy. Bůh dopustí zlo, ale nikdy není jeho příčinnou. Je lidskou přirozeností, již od prvotního hříchů, se od Boha odcizovat. To je třeba si uvědomit a vědomě se začít snažit o opak. Vlastní zásluhou se však spasit nelze. Možnost spásy nám poskytuje nová smlouva. Vykoupení k nám přichází jediné přes Ježíše Krista. Člověka, ke kterému se můžeme připodobnit, jenž se stal skutečným Božím synem a ukazuje nám cestu, jak si něco takového uvědomit i o sobě. Křest je důležitý symbol, ale není nezbytně nutný, stejně jako eucharistie. To přiznává a téměř dokonale tak individualizuje podmínky osobní spásy. Je to velmi racionální postoj, očištěný od všeho magického, zůstalo v něm jen podstatné jádro a to pokora a bázeň před Bohem.

Podporují i nenáboženské vzdělávání. Ježíš podle nich nebyl proti kulturnímu vzdělání. V současné době se rozvíjí podle Procházky takzvaná krize moderního člověka, který cítí potřebu vrátit se od rozumu zpět k citu. Východiskem z této tíživé situace může být jediné výchova. Církev nedokázala zabránit Světové válce, bylo na to již pozdě, mohlo se tak stát pouze pečlivou prevencí. Procházka je přesvědčen o tom, že vychovávat nelze pomocí pouček a dogmat, jelikož ty vedou pouze k pozdějším neřešitelným sporům se zastánci opačných názorů. Nejenom že nepřispívají ke shodě, ale navíc otupují vlastní úsudek a zbavují člověka pozdější odpovědnosti. Je přesvědčen, že výchovu mládeže je třeba stavět na vědeckém pedagogickém základě. Náboženská výchova se musí vyvinout a profesionalizovat, stejně jako tomu bylo u jiných oblastí lidského konání. Náboženství nemá být soupeřem vědy. Vývoj je mu podle Procházky implicitním, protože je vztahem, procesem, aktivní reakcí subjektu na objekt.

Procházka rozlišuje několik typů náboženství, tradiční, rozumové, mystické, avšak nejvíce si cenní náboženství praktického. Poznat je třeba všechny jeho stránky, ale jako sociálně demokraticky smýšlející křesťan považuje za nejdůležitější právě onu praktickou stránku náboženství. Příčinnou úpadku náboženské výchovy byl podle něj již první křest nemluvňat. Od té doby totiž mohla být indoktrinace nedůsledná a povrchní. Kmotři se zaručili

naučit své kmotřence pár formulí a to bylo vše. Vázanost pozdějších členů nezajistil pouze samotný křest a instituce kmotrovství, ale také nutnost zpovědi. Ve středověku církev nestačila vychovávat tolik obrácených. Mimo ni však neexistovala žádná jiná vzdělávací instituce a až náboženská výuka rodinná a neoficiální, prostřednictvím osobního studia Bible na tom něco změnila. I protestantská náboženská výchova se ale později zasekla na memorování katechismů. Podle Procházky je neúčinnější novokřtěnecká a pietistická výchova srdce, jelikož pozdějšímu osvícenství přece jen chyběla zbožnost.

Vychovávat má děti sbor, prostřednictvím nedělní školy. Sekularizovaná moderní školní výuka musí být doplněna o výchovu mravní ve smyslu náboženském. Nedělní škola má podle něj podpořit sekularizační proces odcírkveňování veřejného školství. Chápe, že náboženství bylo jako výchovná autorita zdiskreditováno působením liberalismu a vědeckého pozitivismu.⁷⁷

9. Postoj k prezidentu Masarykovi

Rádl rozdělil vnímání smyslu českých dějin na pojetí národní, zastupované Pekařem a Slavíkem a náboženské, zastupované Masarykem. Přelom nové doby podle něj nastal v reformaci, která znamenala návrat k sobě samému od neupřímnosti, násilnosti a hledanosti. Reformace znamenala obrat k víře v účinnou pravdu a bratrství. Pro Masarykův postoj je charakteristický racionalismus a vědeckost, úsilí o pravdu a kritika tradice. Jeho humanita je podle Rádla moderní pojmenování stále probíhající reformace.⁷⁸ Baptisté měli k tomuto výkladu Masaryka, jako v jádru náboženského a přesto veskrze moderního myslitele, velmi blízko.

Józa Novotný přidal v roce 1930 příspěvek do knihy, kterou vydali čeští evangelíci k výročí Masarykových 80. narozenin. Jeho krátká nota směrem k prezidentovi⁷⁹ začíná připomenutím toho, že v Rakousku byli baptisté státem neuznanou církví. Což sice pro ně nebyla žádná tragédie a o takové uznání ani nestáli, ovšem toto zneuznání pro ně znamenalo velké problémy například v oblasti misijní, která pro ně byla značně důležitá. Bohoslužeb se směly účastnit pouze děti, které se narodily rodičům již za jejich členství ve sboru a tak tomu bylo až do jejich čtrnácti let. Těžko se dá budovat sbor bez mládeže, ale takové byly zákony. Státní orgány neuznávaly jejich náboženskou výuku. Na té si ovšem baptisté silně zakládali a

⁷⁷ PROCHÁZKA, Jindřich, *Základy náboženské výchovy*, Praha, Kalich, 1927. s. 9-90.

⁷⁸ HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 1, 1895-1938*. Praha: Torst, 1995, str. 451.

⁷⁹ NOVOTNÝ, Josef. „Masaryk a českoslovenští baptisté“, in.: *Českoslovenští evangelíci T.G.Masarykovi*, Praha: Kalich, 1930.

tvorila jeden z podstatných pilířů jejich víry. Tehdy bylo náboženství povinným předmětem a děti baptistů v něm pravidelně propadaly a musely odcházet na soukromé školy. Problémy měly také smíšené rodiny, kterým chtěly úřady děti nuceně pokřtít. Za neposlušnost se baptisté dočkali mnohé šikany a zatýkání.

Nejvíce ze všeho si přáli úplnou svobodu vyznání a nekompromisní odluku církve od státu. Protože Masaryk s nimi sdílel podobné přesvědčení, požádal ho Josef Novotný starší, aby nějak zakročil a pokusil se o prosazení těchto požadavků. Když se Masaryk vrátil z Ameriky, předal mu Novotný dopis od jednoty. V něm její členové psali, že v první části života Masaryk působil jako myslitel, druhou strávil jako politik a osvoboditel a v té třetí žádali, aby se stal náboženským věrozvěstem. Řada lidí se po založení republiky odvrátila od Říma a potom očekávali, k jakému vyznání se přikloní svrchovaná morální autorita, jakou byl Masaryk. Ten ale, přestože konvertoval k Českobratrské církvi evangelické, nenavrl žádný nový ucelený náboženský program. Nevypracoval soustavně to mnohými tolik očekávané „náboženství nové doby“.

Josef Novotný st. připomíná, že těsně před válkou se Masaryk spolu s americkými baptisty zasadil o investice směřující do Rakouska a vzpomíná ve svém dopise, jak chodil do přeplněných lázeňských sálů na Masarykovi přednášky z noetiky. Později mu Masaryk pomáhal s prací o protestantech v Rusku. Silným pojítkem mezi Masarykem a českými baptisty byl také jejich kladný vztah k anglo-americkému prostředí. Masarykovi názory na vztah církve a státu rovněž souzněly s těmi baptistickými, jelikož byl proti státním církvím.

Komenský tvrdil, že se vzděláním musí jít ruku v ruce i mravnost, bez níž nejsou vědomosti k ničemu. Masaryk psal ve Světové revoluci, že moderní náboženství musí spočívat na vědecké pravdě. Masaryk viděl jako nejvyšší autoritu vědu a vědomí člověka. Zde se s ním výjimečně baptisté rozcházel, jelikož pro ně byl vždy nejvyšší autoritou pouze Kristus. Hledisko eticko humanistické u nich nepřevažuje oddanost náboženskou. Baptisté se ale rozhodně ztotožňovali s Masarykovým heslem, žít svůj život pod zorným úhlem věčnosti, nikoliv bohatství, peněz a slávy. Přičemž věčnost se počíná již v tomto životě mými činy. Již ty mění skutečnost na věky věků. Masaryk podle baptistů věřil v osobního Boha a nesmrtelnost duše a byl proto náboženskou osobností.

10. Otázky sociální a misijní

Otázkám sociálním se věnuje práce Josefa Novotného *Rybářem lidí*.⁸⁰ Je to publikace vydaná krátce po válce a Novotný v ní shrnuje, jak by měl vypadat sborový život. Vlastně je to jakási příručka pro budoucí aktivní členy sborů a kazatele. Důležitá je podle Novotného znalost psychologie, ale i sociologie kolem které, jak sám píše „se dnes točí svět.“⁸¹ Sociální a stávková hnutí tehdejší doby, mohla mít podle něj svá opodstatnění. Když se vyjadřuje k řečnictví, praví, že kázání by se již nemělo odlišovat od přednášky. Za vůbec nejdůležitější kvalitu považuje v řečnictví osobitost. Forma projevu je vždy pouze prostředkem, nikoliv samotným účelem, proč je něco vysloveno. V této útlé knize věnuje většinu prostoru otázce dětí a mládeže. Není podle něho dobré je do náboženství nutit. Skutečné přesvědčení nikdy nepochází z donucení. Chybí mu totiž to nejpodstatnější, svoboda. Zpochybňovat autoritu stáří a tradice podle něj není nic špatného. Co je staré, nemusí být vždy automaticky dobré. Následovat špatnou tradici, které sám nevěřím je horším hříchem, než se proti ní bouřit.

Nedělní besídky, které mají pro baptisty tak zásadní význam a jimž se dále Novotný věnuje, pochází z Anglie. Novotný na tomto základě následně rozvíjí zajímavou, avšak krátkou úvahu o národních charakterech a jejich zabarvení. V zásadě se kloní ke geografickému determinismu, známému už od Montesquiea. Srovnává chladné a chmurné Skandinávce často přemýšlející do hloubky a rozjímající o smrti s teplokrevnými černochoy, jež jsou ve víře veselí a srdečnější, ačkoliv i jaksi povrchnější a frivolnější, oslavují Krista.⁸² Pro výchovu budoucích generací je důležité si uvědomit, že žáci tu nejsou kvůli jejich učitelům, ale naopak ti učitelé tu jsou pro své žáky. V dětech je třeba pěstovat zdravé sebevědomí, které Čechům podle Novotného schází. Za lepší považuje malé třídy, kde zbývá dostatek prostoru pro individuální výuku, která je jím vnímána jako nezbytná, jelikož v moderní době musí náboženské organizace bojovat o zájem mládeže s jinými světonázorovými rámci, které mohou být postavené na zcela jiném výkladovém paradigmatu.

Lepších misijních výsledků dosahovali baptisté ve městech a v průmyslových oblastech. Na složitost současného života, ale křesťanství podle Novotného přesto zatím nestihlo adekvátně odpovědět. Jisté ale je, že by mělo vždy stát na straně těch chudých a trpících. Na poli sociální teorie se Novotný dostává dokonce tak daleko, že píše: „Kde jsou

⁸⁰ NOVOTNÝ, Josef. *Rybářem lidí. Rozhovory s pracovníky v bratrských sborech*, Praha-Král. Vinohrady: nákl. Bratrské Jednoty Chelčického, 1921.

⁸¹ Tamtéž, str. 8.

⁸² Tamtéž, str.. 23.

dnešní církve v obrovském boji, který předčí svojí příkrostití i právě prožitou světovou vojnu, v boji práce s kapitálem?⁸³ Je přesvědčen, že je třeba stát na straně dělnictva, avšak nikoliv politickou agitací, nýbrž právě sociální pomocí a vytvořením přívětivých lidských podmínek v době odosobnění. Věří ve vývoj a to i v oblasti náboženství. Vývoj si však představuje v duchu radikálního protestantismu, jako revizi stávajícího programu a srovnání se s idealizovaným počátkem. Ve sféře sociální by podle Novotného mělo být největším cílem baptistů a potažmo všech křesťanů vytvořit domov pro všechny trpící. Takovým místem, kde by hledali trpící útěchu, by měly být sborové domy, otevřené všem a přívětivé, na rozdíl od chladných kostelů. Inspirací přitom nemusí být pouze prvotní křesťanské komunity, ale i příklad Jednoty bratrské. Modlitebny je třeba proměnit ve sborové domy a nechat v nich přebývat všechny, kdo to potřebují: „Co že máme dělat? Nestavte už nákladné chrámy, stavte sborové domy. A máte-li už kostel, proměňte jej v to, čím má býti – v křesťanský domov.“⁸⁴

Závěr

Má práce si kladla za cíl prozkoumat specifickou formu evangelictví na našem území v období, které je spojeno s nástupem modernity a proměny náboženství a jeho funkcí ve struktuře společnosti. Baptismus jsem zkoumal z hlediska samotných aktérů a toho jak reflektovali nejen tyto změny, ale i své postavení a úlohu v proměnách času. Jejich reakce a postřehy jsem se pokusil získat z některých dobových publikovaných materiálů. Snaha postihnout vidění světa celé této náboženské skupiny pochopitelně nebyla cílem. Má práce měla být sice jakýmsi dobově podmíněným exkurzem do baptistického myšlení a jejich reflexí vlastní identity a fenoménů, které se k ní vztahují, ale je založena pouze na myšlenkách několika jednotlivců, kteří své myšlenky nejen formulovali, ale také zaznamenali v tištěné podobě.

Přestože se prvorepublikoví baptisté chtěli vrátit k antickým kořenům, nebyli zaměřeni proti modernitě, spíše v ní spatřovali výzvu. Uznávali přínos vědy, ale zároveň zdůrazňovali, že to není veličina, která může dávat lidskému životu nějaký hlubší smysl či cíl. Věda pouze popisuje různorodé jevy a to navíc nikdy dokonale přesně. Pravý cíl může do života člověku přinést pouze víra. Duševní, nábožensky založený život, který je postaven na zkušenosti se skutečností nezávislou jen na smyslovém vnímání. Jinými slovy, zážitek nadpřirozena. Věda

⁸³ Tamtéž, str. 53

⁸⁴ Tamtéž, str. 60.

jak známo se snaží jevy vysvětlovat a činit je tak přirozenými. Náboženství však vědomě nakládá s jevy a fenomény jiným způsobem. Jeho podstatou není objasňování jejich pravdivosti, ale víra v některé z nich i přes jejich zdánlivou neskutečnost. Paradoxně je to ale právě víra, která může člověka naplnit jistotou, na rozdíl od nekonečného vědeckého zpochybňování a relativizace skutečnosti.⁸⁵

Moderní proměnou podle baptistů prošla především veřejná sféra. Ta soukromá má ale stále spočívat na neměnných zásadách prvotního poselství Ježíše Krista. Toto osobní naplnění vlastního bytí praktickou, žitou zbožností, by se potom mělo odrazit i na veřejném působení všech těchto oddaných křesťanů a poskytnout ostatním dobrý příklad. Do veřejné sféry podle baptistů náboženství patří, ale nemá se tam dostat skrze instituce, ale prostřednictvím osobní, angažované zbožnosti jednotlivců.

Všechny postoje autorů, které jsem rozebíral, mají několik společných akcentů a ty jsou podle mě základem jejich ideové orientace. Je to důraz na praktickou stránku náboženství, oblast morálky, etiky a žitého křesťanství. Baptisté dávají najevo, že laická orientace na vezdejší život není nic špatného, jen by si přáli, aby byl život veden duchovněji a s větším soucitem a porozuměním k ostatním. Stěžejní je pro ně individualita ve smyslu, dobrovolnosti, samostatnosti a také nezávislosti na světských institucích, potažmo státu. S tím souvisí velká naděje vkládaná baptisty do osobního, zbožného laictví, které může očistit veřejný prostor od nenávisti a přetvářky. Přestože se věnují otázkám teologickým, církevním a politickým, tím nejpodstatnějším na jejich vyznání je pro ně koncept bratrství, postavený na vzájemném respektu. V prostoru první republiky byli prosazovateli otevřené, angažované zbožnosti, individuálních lidských práv a demokracie, tedy souboru hodnot, které dnes nazýváme západními.

Na baptisty je vlastně možno uplatnit kritérium Troeltschova vymezení sekty. Pánem jejich sboru je Ježíš, jehož kázání na Hoře považují za závazný vzor jednání. Organizují se do sborů, což jsou sdružení jednotlivců, kteří se svobodně rozhodli k uznávání těchto principů. Svatost jejich společenství potom závisí na tom, jak moc se jednotlivým členům daří tyto zásady dodržovat. Do společenství věřících přitom nelze vstoupit jinak než právě vlastním rozhodnutím a nikoliv křtem při narození. Baptisté se ale netouží skrývat před světem, jak to popisuje Troeltsch, když hovoří o středověkých sektách. V tomto smyslu prošli moderní proměnou. Přestože jsou ale zaměřeni na intenzivní misi, stále trvají na zachování přísnosti a opravdovosti ve víře a nejsou nakloněni tomu, přijímat povrchní konvertity. Stále chtějí budovat uvědomělý a vyspělý sbor zbožných laiků, k čemuž jim pomáhá například jejich

⁸⁵ Revue Chelčický- roč. 27, č. 2, čl. Fr. Pokorný

pojetí náboženské výchovy, prostřednictvím nedělních škol.⁸⁶

Představitelé baptistického sboru jsou zbožní laikové, kteří o sebe pečují navzájem, a každý sbor je vlastně samostatným společenstvím věřících, který je fakticky nezávislý na sborech ostatních. Bohoslužba je prostá a přísně navazující na Bibli. K dogmatu projevují lhostejnost a praktikují laickou teologii. To jsou všechno charakteristiky, které zmiňuje Troeltsch ve spojitosti s vymezením sekty a které odpovídají i povaze baptismu. Píše ale také, že v pohnutých dobách se sekty uchylují k entuziasmu a blouznění a že očekávají v ústraní druhý příchod Ježíše Krista. Moderní baptisté se ale distancují právě od takových chiliastických postav novokřtěneckého hnutí, jako byl například Müntzer a věří, že království boží je dosažitelné i na tomto světě. Odmítání války u nich jako definiční znak zůstalo, ale postoj k světským institucím se změnil. Světské úřady a pocty nezavrhuje, ale odděluje veřejnou a soukromou sféru života. Rovněž soukromé vlastnictví jim nevádí a své sbory nepovažují za provizorní společenství, ustanovená pouze do nového příchodu spasitele. Největší rozdíl mezi Troeltschovým příslušníkem sekty a moderním baptistou je právě v zapojení do světa. Sociální rozměr křesťanství po vzoru prvotních apoštolských sborů chtějí totiž uplatňovat celospolečensky.⁸⁷

⁸⁶ TROELTSCH, Ernst. *Z dějin Evropského ducha*, Praha, Historický klub 1934. str. 17.

⁸⁷ TROELTSCH, Ernst. *Z dějin Evropského ducha*, Praha, Historický klub 1934. str. 54.

Seznam pramenů a použité literatury

ESTEP, William Roscoe. *Příběh křtěnců: radikálové evropské reformace*. 1. vyd. Praha: Bratrská jednota baptistů, 1991.

HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin 1, 1895-1938*. Praha: Torst, 1995.

HAVELKA, Miloš. *Víra, kultura a společnost: náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012.

HENDRICH, Václav. *Počátek historie baptistů čili u víry pokřtěných křesťanů v Čechách*, Brno: Pokorný a spol., 1929.

HOLINKA, Rudolf. *Myšlenky Petra Chelčického o společnosti in.: Traktáty Petra Chelčického, O trojím lidu, O církvi svaté*, Melantrich, Praha, 1940.

HROMÁDKA, Josef Lukl. *Zásady českobratrské církve evangelické*. Praha: Synodní výbor Českobratrské církve evangelické, 1927.

JUST, Jiří, Zdeněk R. NEŠPOR a Ondřej MATĚJKA. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Vyd. 1. Praha: Lutherova společnost, 2009.

KRÁLÍČEK, Václav. *Vznik a zásady baptistů*, Brno- Svaz ml. Čsl. Baptistů, 1929.

KUCOVÁ, Lýdie. „Baptists in Czech lands“ In Pieter J. Lalleman, Peter J. Morden a Anthony R. Cross (eds.), *Grounded in Grace. Essays in Honour of Ian M. Randall*, London: Spurgeon's College/Bha, 2013.

MACEK, Josef. *Víra a zbožnost jagellonského věku*. Praha: Argo, 2001.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce za války a ve válce, 1914-1918*. Cín a Orbis, 1925.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Ne/náboženské naděje intelektuálů: vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2008.

NOVOTNÝ, Josef. *Kdo jsou baptisté?*, Knihovna nedělní besídky, 3. Královské Vinohrady: nákl. Nedělní besídky, 1922.

NOVOTNÝ, Josef. *Rybářem lidí. Rozhovory s pracovníky v bratrských sborech*. Praha Král. Vinohrady: nákl. Bratrské Jednoty Chelčického, 1921.

NOVOTNÝ, Josef. *Náboženství ve veřejném životě*. Praha: Kostnická jednota, 1925. Náboženství a život.

ODLOŽILÍK, Otakar a Milada SEKYRKOVÁ. *Deníky z let 1924-1948*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2003.

PÁNEK, Jaroslav. *Moravští novokřtělci*. Český časopis historický, 92/2 1994.

PROCHÁZKA, Jindřich. „*Snahy po spojení církví*“, *Kalich* 14 (1930)

PROCHÁZKA, Jindřich. *Naše zásady. Pro náboženskou výchovu dospělých i mládeže ve sborích Bratrské Jednoty čs. Baptistů (Chelčického)*, Lipt. Sv. Mikuláš, nákl.: Čas. Rozsivač, 1930.

PROCHÁZKA, Jindřich. *Obrazy z dějin Baptistů*, Praha: Svaz ml. čl. Baptistů, 1938.

PROCHÁZKA, Jindřich. *Základy náboženské výchovy*, Praha: Kalich, 1927.

RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993.

TROELTSCH, Ernst. *Z dějin Evropského ducha*, Praha, Historický klub 1934.

VAN DÜLMEN, Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). III*. Praha: Argo, 1999.

VLNAS, Vít. *Novokřtělci v Münsteru*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

VOJTA, Václav – *Czechoslovak baptists*, Minneapolis, Minnesota, Czechoslovak baptist convention in America and Canada, 1941.

Zřízení Bratrské Jednoty Baptistů (Chelčického) v ČSR, Týniště nad Orlicí, 1930. Čl.1, §. 1.

ŽILKA, František. *Národnost a náboženství: rozbor jejich vzájemného vztahu v historii a v přítomnosti: přednes. Ve Filos. jednotě v cyklu o národnosti dne 28. led. 1919*. Praha: Kočí, 1919. Přednášky Jednoty filosofické.